

**DOOR EEN
ROODEN DRAAD
VERBONDEN:
ARMVERZORGING,
EMIGRATIE, ...**

Hendrik Pyttersen (Tz.)

1892/8
a 1043

7405

DOOR EEN ROODEN DRAAD VERBONDEN.

Armverzorging.

Emigratie.

Suriname.

DOOR

H. PYTTERSEN Tz.,

LID VAN DE TWEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL.

DEN HAAG,
M. VAN DER BEEK.

1892.

4677

DOOR EEN ROODEN DRAAD VERBONDEN.

Armverzorging. — Emigratie. — Suriname.

DOOR

H. PYTTERSEN Tz.,

Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

DEN HAAG,
M. VAN DER BEEK.
1892.

Allerlei oorzaken hebben er toe bijgedragen om het vraagstuk der armenzorg, meer dan zulks in de laatste jaren het geval was, onder veler aandacht te brengen.

Dat er, in weerwil van de millioenen, die jaarlijks ter bestrijding der armoede worden uitgegeven, nog zooveel gebrek geleden wordt, heeft de meening doen ontstaan, „dat onze tegenwoordige Armenwet ten eenenmale onvoldoende is, om de eischen eener goede armverzorging tot hun recht te doen komen,” *) terwijl wijziging der denkbeelden omtrent hetgeen geacht moet worden tot de roeping van den Staat te behooren, de overtuiging meer algemeen ingang doet vinden, dat het de plicht van den Staat, als hoofd der gemeenschap is, om beter en meer dan tot heden het geval was, door doeltreffende maatregelen de bestaande armoede te lenigen. Dientengevolge wordt in adressen, geschriften en vergaderingen aangedrongen op eene wijziging der Armenwet in dien geest.

Bij gebreke van betrouwbare statistische gegevens, is het ten eenenmale ondoenlijk met juistheid aan te toonen, dat de armoede, en daarmee het aantal bedeeden, toeneemt. „Onze statistiek van het armwezen kan niet vertrouwd worden, omdat de opgaven in een zóó groot aantal rubrieken gesplitst moeten zijn, dat de betrokken armbesturen vaak een-

---

*) H. MULLER. Iets over herziening der Armenwet, pag. 3.

voudig fictieve cijfers invullen," verklaart de Vereeniging voor de statistiek, en terecht, doch indien DE BOSCH KEMPER, die in zijn in 1857 geschreven „Geschiedkundig Onderzoek naar de armoede in ons vaderland," de vraag: „of het aantal der armen in ons Vaderland steeds toeneemt?" goeddeels ontken-nend beantwoordde, thans geroepen werd zijn oordeel uit te spreken, zou het allicht in omgekeerden, d. i. in bevesti-genden zin hebben geluid.

Immers, al mag niet worden voorbijgezien, dat het begrip omtrent armoede gewijzigd is en daaronder thans gerekend wordt wat eertijds hoogstens met den naam van „behoefte" zoude zijn bestempeld; dat bij toenemende beschaving armoede wordt geacht, wat vroeger geen armoede werd gerekend, toch blijkt het telkens meer, dat „het getal van hen, die in *gevaar verkeer*en tot armoede te vervallen, in groote mate is toegenomen en nog immer dreigt toe te nemen. De moderne industrie en de fabrieksnijverheid hebben eene sociale klasse in het leven geroepen, die in alle beschaafde landen reeds thans een aanzienlijk deel der bevolking uitmaakt. De middelen van bestaan dezer klasse zijn zoo gering, dat zij ternauwernood voldoende zijn om het leven te rekken en tevens zoo onzeker, dat de mogelijkheid om tot volslagen werkloosheid en daarmee tot armoede te vervallen, immer bestaat." *)

Dit geldt niet van de fabrieksarbeiders alleen, maar ook van de handwerkslieden, ook van de veld- en veenarbeiders in niet geringer mate.

Leest men maar al te dikwerf in de bladen het bericht, dat deze of gene fabrikant of directeur eener onderneming een deel van het werkvolk „gedaan" heeft gegeven, omdat er geen werk meer was voor allen, even onzeker is het lot van vele handwerkslieden, die door gebrek aan werk, of het overvloedig aanbod van arbeidskrachten, tot geheele of tijde-

---

*) LÖNING, Armenwesen. Handb. d. polit. Oekonomie, Bd. III, p. 856.

lijke werkloosheid gebracht, of gedwongen worden te arbeiden voor een loon, dat dikwerf daalt tot een hongerloon. Even treurig is de toestand van den „lossen” veldarbeider, of van den arbeider in de veenen, die in vele gevallen gedurende de helft van het jaar tevergeefs rondzien naar werk en den winter tegemoet gaan in den toestand van den krekkel uit Lafontaine's fabel, „zonder spek of boterham,” doch niet wijl zij den zomer zorgeloos hebben doorgebracht. Ook voor hen geldt de bewering, dat het aantal dergenen toeneemt wier middel van bestaan onvoldoende is en gedurende korter of langer tijd tot werkloosheid zijn gedoemd, terwijl de druk der armoede zwaarder wordt gevoeld, naarmate de ontwikkeling, en daarmede de behoeften, welke bevredigd willen worden, toenemen.

De Neo-Malthusiaan, in het voetspoor van de *Elements of social science* tredend, spreekt van *overbevolking* en predikt de leer der zelfbeperking. Geene wettelijke voorschriften, geene maatregelen tot verbetering van den toestand der arbeiders zullen baten, zonder beperking van den natuurdrijf. Gesteld, dat alle voorgestelde hervormingsplannen doelmatig waren en uitgevoerd werden, zoo zou toch binnen weinige jaren de toestand weder geheel dezelfde zijn, indien er geen perk gesteld wordt aan de toeneming der bevolking.

Dwaasheid! roepen daarentegen anderen; Nederland heeft geenszins te veel arbeidskracht; er is overvloed van werk, dat echter niet wordt verricht; men dwingt den grond niet af, wat deze vermag voort te brengen; duizende hectaren woeste gronden wachten op nijvere handen, om loonende vruchten voort te brengen. Verschaf den arbeider den toegang tot den grond, stel het gebruik daarvan open voor allen, die hem kunnen en willen bewerken, ontgin de heidevelden, leg poelen en meeren droog en het zal blijken, dat Nederland rijk genoeg is om al zijne kinderen te voeden.

Weder anderen verwachten alle heil van meerdere ontwikkeling van den handwerksstand, van eene verhooging

van de industriele voortbrengingskracht, door het stichten van ambachts-, en kunstnijverheidsscholen, enz. De werkman moet opgeleid worden, om met meer kans op welslagen te kunnen mededingen op de wereldmarkt; daarnevens eene goede sociale wetgeving, die den arbeid regelt, den werkman beschermt tegen willekeur, het volle gebruik zijner krachten niet belemmert en hem de vruchten doet plukken van zijn arbeid; om verder nog te zwijgen van de meer radicale en socialistische middelen, welke worden aanbevolen, als daar zijn: de achtuurswerkdag, de normaliseering van het loon, landnationalisatie, afschaffing van het individueel bezit enz.

Deze, en andere maatregelen, zullen volgens de meening der voorstanders, voldoende blijken om door vermeerdering van welvaart en betere verdeeling van den voortgebrachten rijkdom, de toenemende armoede te keeren.

Doch alvorens dit alles is geschied en tot stand gebracht, — en men is hier te lande niet gewoon over één-nachts-ijs te gaan, — dient toch overwogen of er geen middelen bestaan, die althans voorloopig iets kunnen bijdragen om de bestaande werkloosheid te verminderen, er toe kunnen leiden om te voorkomen, dat de kosten der armverzorging jaarlijks blijven klimmen, terwijl zij toch reeds in vele gemeenten eene hoogte hebben bereikt, welke de mogelijkheid eener meerdere verhooging nagenoeg ondenkbaar maakt.

Het geldelijk bezwaar zoude bovendien nog licht te achten zijn, tegenover de moreele en sociale nadeelen, welke uit eene toenemende armverzorging voortvloeien. Elke armverzorging, hoe goed ook geregeld, loopt gevaar het kwaad te voeden, dat zij bedoelt weg te nemen en nieuwe armoede te kweken. Eene betere organisatie van het armwezen moge vele bestaande gebreken wegnemen, de oorzaak van de kwaal blijft niet alleen bestaan, maar mede het gevaar, dat telkens nieuwe deelen zullen worden aangetast. Waar, zooals dit b. v. in Friesland het geval is, een groot deel der arbeidersbevolking slechts gedurende een klein deel van het jaar werk kan

vinden, voor een loon, dat onvoldoende is om in de behoeften van het gezin gedurende de overige maanden te voorzien, zoodat zij alsdan gedwongen zijn de hulp der openbare liefdadigheid in te roepen, daar baat geene reorganisatie van het armwezen alleen. ¹⁾ Wie eenmaal den weg naar het armbestuur heeft leeren inslaan, vindt dien later telkens gemakkelijker terug en leert dien ook anderen, ook zijne kinderen, inslaan, al mogen de voorwaarden waarop de be-deeling verleend wordt, hem aanvankelijk zwaar vallen. De strengste bepalingen zullen niets vermogen, waar de nood dwingt.

Verbetering van den tegenwoordigen toestand kan daár slechts verkregen worden door wegneming, voor zoover dit althans mogelijk is, van de oorzaken der heerschende armoede, d. i. onder meer van de bestaande werkloosheid ²⁾,

---

¹⁾ Opmerking verdient het bescheiden woord van den arbeider VAN DAM uit Jubbega, (Friesland), die te Leenwarden bij de Regentes ter audientie werd toegelaten. Hij vertelde in eenvoudige taal, hoe trenrig het in zijne woonplaats met de werkloosheid, de armoede en de armenbedeeling gesteld is; hoe vele arbeiders vaak niet meer dan 100 dagen in het jaar werk hebben en er toch in de gemeente land genoeg is, dat met voordeel bewerkt zou kunnen worden; dat vele arbeiders in het geheel niet meer dan f 100's jaars verdienen en slechts enkelen, de gelukkigen, het tot f 200,— brengen. Vervolgens sprak hij over de bedeeling, die bij de armste gezinnen niet meer bedraagt dan 50 cent tot f 1.25, van welke laatste som dan dikwijls gezinnen van 8 à 10 personen een week lang moeten leven, terwijl die bedeeling tegen het einde van den winter ophoudt, hoewel ze dan nog dikwerf hoog noodig is. Hij meende, dat wel de grootste helft der arbeiders tot die bedeeling hun toevlucht moeten nemen en dat, als er geen verbetering in den toestand komt, dit over weinige jaren met *alle* arbeiders in die streken het geval zal zijn.

²⁾ In de Standaard van 18 Juni leest men het volgende: „Na soms een week van boer tot boer te hebben rondgezworven om werk te vragen, is menige friesche arbeider in zijn gezin moedeloos en ontevreden teruggekeerd, en zette hij de zeis neder, om ze dezen zomer niet te gebruiken. Hij vond geen werk bij den hooiboer; de Duitsche maaiers, in grooten getale overgekomen, waren hem voor en stelden zich tevreden met minder loon,

en onder de vele daartoe aanbevolen middelen zijn er twee, welke nadere overweging verdienen:

1°. den arbeider of den minvermogene het gebruik van den grond gemakkelijk te maken, door toepassing van maatregelen in den geest van de Engelsche *Allotments Act* en de *Small Holdings Bill*;

2°. door de geheel of tijdelijk tot werkloosheid gebrachte arbeidskrachten gelegenheid te verschaffen elders werk en brood te vinden.

Heb ik op den eerstgenoemden maatregel reeds vroeger meer uitvoerig de aandacht gevestigd, ¹⁾ ik stel mij voor thans de wenschelijkheid en uitvoerbaarheid van het tweede middel te overwegen, mede naar aanleiding van een artikel van Prof. Dr. EUGEN VON PHILIPPOVICH, getiteld: „Die staatlich unterstützte Auswanderung im Grossherzogtum Baden.”²⁾

Emigratie, een oud middel, zoo zal men beweren, voorheen herhaaldelijk zoowel hier als elders aanbevolen en ook in toepassing gebracht, doch zonder succes. Bovendien nadeelig en onbillijk; nadeelig, omdat men het land berooft van de beste arbeidskrachten; de jongen en krachtigen gaan heen en de ouden, gebrekkigen, de minst waardige blijven achter. Onbillijk, omdat daardoor een voorrecht wordt verleend aan sommigen boven anderen. Aan alle aanvragers de gelegenheid te geven naar elders te vertrekken op kosten van Staat of gemeente, ware eenvoudig onmogelijk en door eene schifting te houden, pleegt men onrecht. Jan wordt in de gelegenheid gesteld zijne positie te verbeteren, terwijl Piet gedwongen wordt in zijn oude armoede te blijven verkeerden. Het gevolg zal zijn, dat Piet het werken staakt, om zóó even

---

en hij moest wijken voor de werkkraft uit den vreemde. Menig arbeidersgezin staat daardoor nu reeds voor het vreeselijk spook der werkloosheid geplaatst — *in medio Juni!*”

¹⁾ Vragen des Tijds, Juni 1892.

²⁾ Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik, Bd. V, Heft 1.

arm te worden als Jan en daardoor aanspraak te krijgen op ondersteuning ter emigratie.

Bovendien is het nog verre van zeker, dat zij elders eene betere positie zullen erlangen; Amerika is, blijkens vele berichten, geenszins meer het land van belofte; ook dáár neemt het proletariaat toe en tracht men het Europeesche te weren, zoodat, ingevolge de bepalingen der nieuwe immigratiewet, de arme landverhuizers alle kans zouden loopen het lot te deelen der Russische Joden: om teruggezonden te worden zonder het beloofde land te hebben betreden.

Ook zal het middel in de uitkomst falen; aangenomen, dat er overbevolking bestaat en dit *surplus* vertrekt, zoo zullen toch de overblijvenden, die daardoor allicht in beteren toestand geraken, er wel voor zorgen, dat met eene kleine wijziging van het bekende gezegde van Napoleon, *une nuit de kermès répare tout cela*, en de toestand binnen weinige jaren weder dezelfde wordt als thans.

Dezelfde argumenten werden, *mit ein bischen andern Worten*, ook aangevoerd tegen de plannen van de Badensche regeering, die er evenwel, daartoe door den nood gedwongen, in 1849 toe overging, en aangemoedigd door de verkregen resultaten, nog tot op den tegenwoordigen tijd de landverhuizing van onbemiddelden blijft beschouwen als een voorwerp van de bestendige zorg der Regeering, zij het al niet meer op directe wijze.

Hoe weinig geneigd de Badensche regeering nog in het laatst der eerste helft dezer eeuw was, om de landverhuizing van staatswege te ondersteunen, blijkt uit de in 1842 tusschen de Ministeriën van Buiten- en Binnenlandsche Zaken gewisselde stukken. Het eerste had in Februari van dat jaar er de aandacht op gevestigd, dat bevordering der landverhuizing een punt van overweging bij verschillende duitsche regeeringen begon uit te maken en geadviseerd zich eveneens met deze zaak bezig te houden. Doch reeds 14 dagen later berichtte de Minister van Binnenl. Zaken, dat hij landverhuizing op groote schaal niet gewenscht achtte; de bevolking

van Baden steeg slechts matig en alle arbeidskrachten in het land vonden voldoende werk, zoodat zelfs vele vreemdelingen er zich vestigden; de goede werkkrachten gingen er door verloren, terwijl men de minder bekwame en de luiards overhield. Het was op die gronden raadzaam zich van alle direkte bemoeiingen te onthouden.

Doch reeds in 1847 was de regeering, onder den drang der omstandigheden, van zienswijze veranderd en verklaarde de leiding en bevordering van landverhuizing dringend noodzakelijk. Eene der oorzaken van deze verandering was, behalve de toenemende buitengewone kosten voor armverzorging, — welke van f 611.930 in 1845, gestegen waren tot f 1.411.396 in 1847, terwijl bovendien nog over de f 700.000 was uitgegeven voor zaaikoren enz., — gelegen in het verslag omtrent den toestand der bevolking, dat met het oog op vele hier te lande bestaande toestanden, ook voor ons nog belangrijk is.

»Een toenemend aantal handwerkslieden, boerenknechts en daglooners, zonder vermeerdering van bebouwbaren grond. De toestand der plattelandsgemeenten was zoo ongunstig mogelijk. De bevolking nam toe, doch het landbouwbedrijf ging weinig vooruit en de industrieële ontwikkeling was achteruit gegaan, of stationair gebleven. Het hoofdvoedsel bestond uit aardappelen, welke ook op slechten grond, bij geringe bemesting, konden worden geteeld, doch de geringe opbrengst der oogst, benevens de zware rijks- en gemeentebelastingen dwongen tot het maken van schulden, die langzamerhand de waarde der bezittingen overtroffen, waardoor de voorwaarden waarop krediet werd verleend, steeds zwaarder werden. Zelfs goed bedoelde maatregelen ter verlichting van den bestaanden druk baatten niets, daar de landbouwende bevolking te zeer was uitgeput. Het oekonomisch zwaartepunt lag, bij de geringe ontwikkeling der nijverheid, nog geheel in den landbouw en de daarmee verwante takken van bedrijf, die bij de geringe draagkracht der bevolking een kommerlijk bestaan leidden.»

Denkt men, bij het lezen hiervan, niet onwillekeurig aan het verslag van Gedeputeerde Staten van Friesland over den toestand dier provincie?

Hoe het er in sommige gemeenten uitzag, blijkt uit het volgende: „een bedelaarsboek wordt niet aangehouden, omdat alle inwoners bedelaars zijn. De school wordt gehouden in eene kamer van de herberg, is laag van verdieping en ziet er treurig uit; naast de school dient een donkere kamer, een waar hol, tot verblijf voor den onderwijzer. De huur dezer woning is al in geen 12 jaar betaald, en elke poging om daartoe te geraken bleef vruchteloos. Van de 63 leerlingen is een derde buiten echt geboren. De huizen zijn voor het meerendeel ellendige hutten, waarin de bewoners opgepropt leven en waaraan het allernoodigste ontbreekt.”

Men vergelijke nu dit verslag met de volgende beschrijving omtrent den toestand in *Belgie*, eene buurtschap in de friesche gemeente Schoterland: *)

„Een twintigtal kleine, vervallen, armoedige hutten, hier en daar verspreid staande in het veld. Hé, ook hier een hut! Wij liepen er onmiddellijk voor langs en hadden haar niet eens opgemerkt. Och, maar daar kan toch geen mensch in wonen? In zulk een krot zou immers een boer zijn varken niet willen sturen! Het gebouwtje is nog geen twee meter hoog en ook even lang en breed. De wanden bestaan uit een rijtje of tien steenen, niet gemetseld, doch los op elkander gelegd en geflankeerd door eenige plankjes; aan de oostzijde loopt het dak tot den grond toe; dit dak bestaat uit riet, gras en mest. De twee raampjes bestaan uit eenige scherven glas, welke met eenige oude lappen bijeengehouden worden. 's Winters moet het daarbinnen een eeuwige nacht zijn, minstens zoo lang durende als op Nova Zembla . . . .

„We gingen mee, een paar andere hutten voorbij, en bleven staan bij eene hut, welke er in alles een weinig rui-

---

*) Nieuw Advertentieblad. Uitg. J. HEPRUMA, Heerenveen. Sept. 1891.

mer en florisanter uitzag.... Een beklemd gevoel beving ons, bij het binnentreden van die menschelijke woning. Het was een kleine ruimte van twee meter in het vierkant ongeveer. De vloer was, zooals die altijd geweest is vóór de hut er stond; de naakte oppervlakte der aarde, met geen enkel plankje gedekt. Een wrak tafeltje, een oud, klein kacheltje, vier ongelijke gebrekkige stoelen, twee smalle bakken, de een dienende als kleer-, de andere als provisiekast, ziedaar de inboedel.

„Op het tafeltje stond een grof aarden schaal met eenige glazige, onoogelijke, kleine aardappelen. — Eet jelui hier meest aardappelen? — Meest? altijd; anders hebben wij niet. — En wat eet jelui daar dan bij? — Daarbij? wel niets; aardappelen, zoo uit het water, olie mag ons tegenwoordig niet beuren. — Geen vet en spek? — Wel, daar is geen denken aan. — En eet jelui dan geen rogge- of wittebrood? — Tegenwoordig niet, 't kan er niet af. Wij hebben wel brood in huis, maar daar komen wij niet aan; dat is voor onze beide kinderen, als ze naar school gaan, wat niet altijd geregeld kan gebeuren, omdat zij niet altijd kleëren hebben. Dat is mijn hartzeer, want het is alles, wat ik ze mee kan geven. — Wat verdien je nu zoo'n heel jaar door? — Alles te zamen nog geen *drie* gulden 's weeks. De beste tijd is de baggeltijd, doch die duurt gewoonlijk niet langer dan van begin April tot mids Mei. Die week of zes, zeven kan ik daags van *f* 1.50 tot *f* 1.85 verdienen. Dan krijgen we ook spek en vet, maar dan is 't weêr uit en moeten we tevreden zijn met olie of lawaaisaus bij de aardappelen. — Vleesch krijg jelui dus nooit? — Vleesch, dat heb ik nog nooit geproefd; ja, toch, ik heb eenmaal een stukje gehad bij een boer. — Maar als nu het baggelen gedaan is? — Dan ga ik naar een hooiboer en verdien *f* 1.— boven den kost; dan krijg ik ook spek en vet, maar dit duurt ook maar een week of vijf. Mids Juni was van 't jaar de hooiing gedaan en van dien tijd af ben ik zonder werk geweest tot nu toe, (einde

September). — En heb je nu werk gevonden? — Ja, aardappellooien; de rooier krijgt 60 cts. de vrouw voor het opzoeken 40 cts., maar we moeten 's morgens om vier uur al weg en komen 's avonds acht uur weer thuis, zoodat we de kinders ergens anders moeten brengen en dat gaat er weer af. Dat duurt een week of drie en dan is alle werk op; reken maar gerust tot Februari of Maart toe en bij een strengen winter nog langer. — En als nu 's winters alle werk gedaan is en de aardappelen zijn op, wat dan? — Dan, ja, 'k zal er maar rond voor uitkomen, dan *moeten* wij bedelen, want anders zouden wij omkomen van honger en gebrek."

En deze man was nog gelukkig boven honderde anderen zijner lotgenooten, daar hij een stukje aardappelland had kunnen huren, 70 roede, voor 10 cts. de roede. Hoe moet het leven van vele dier menschen zijn, wier éénig middel van bestaan gevonden moet worden uit het verdiende loon!

In 1848 werd door de Badensche 2de Kamer een post van f 50.000 op de begrooting gebracht ter ondersteuning der landverhuizing en de Regeering besloot alsnu tot de uitvoering over te gaan. Zij verklaarde: „dat het een plicht van den Staat was, de bevolking van die gemeenten, welke niet meer in staat waren in de kosten harer huishouding, met inbegrip van die der armverzorging, te voorzien, de gelegenheid te verschaffen naar andere streken te verhuizen, waar de arbeid een beter loon kon erlangen."

In 1849 had de eerste landverhuizing op staatskosten plaats en wel van 168 inwoners der gemeente Rieneck, in het volgende jaar gevolgd door die der overblijvenden, zoodat de bevolking dezer gemeente, met uitzondering van enkelen, binnen een tijdsverloop van twee jaren geheel naar Amerika werd overgebracht. De kosten van het vervoer dezer 650 personen bedroeg, met inbegrip van de in Amerika verleende ondersteuning, f 58.977, alzoo ruim f 900.— per hoofd.

Over de uitkomsten dezer onderneming zullen wij later met een enkel woord spreken, na vooraf een kort overzicht te hebben gegeven van den toestand waarin de bevolking verkeerde, blijkende uit een bezwaarschrift door de omliggende gemeenten bij de Regeering ingediend: „De bedelarij langs onze deuren en de onafgebroken houtdiefstal in onze bosschen, zoo verklaren zij, is het eenige bestaansmiddel dezer lieden,” iets wat door de Rieneckers volstrekt niet geloofchend werd, daar zij in eene petitie bij den Landdag ingediend, verklaren, dat zij allen houtdieven zijn, maar dat zij toch de aardappelen, waaruit hun eenig voedsel bestaat, niet rauw kunnen nuttigen en hunne kinderen niet kunnen laten bevriezen. „Hout moeten wij hebben, al zaten ook de boeren en houtvesters er bovenop!” Het was dan ook een onafgebroken strijd tusschen de bedreigde eigenaren, houtvesters en gendarmen eenerzijds, en de Rieneckers aan de andere zijde; geen wonder dan ook, dat een groot deel der bevolking voortdurend in hechtenis was, en men gedwongen werd vele vergrijpen ongestraft te laten, daar er geen ruimte in de gevangenissen en geen „schanswerk” genoeg was. Meer dan 200 der ingezetenen leefden van niets dan bedelarij; de rest bestond uit daglooners, handwerkslieden, muzikanten, korfmakers, venters van muizenvallen, ketellappers en dergelijken. „De daglooners en handwerkslieden, — zoo luidt het in het genoemde bezwaarschrift, — verdienen nagenoeg geen loon, en de laatstgenoemden in den zomer iets, doch in den winter niets, zoodat allen aan het grootste gebrek ten prooi zijn en met hunne talrijke gezinnen nagenoeg vertwijfelen. Want geen brood, geen geld, geen bed, geen hout en geen middel van bestaan, en dat in den winter, is een hard gelag.”

Nadat in 1848 de 2^e Kamer de benoodigde gelden had toegestaan, werd eene overeenkomst getroffen met het centraalbureau der Badensche emigratie-vereeniging en nog in den herfst van dat jaar ging de eerste afdeeling van 168 personen op weg. Het waren lieden zonder eenige have of

goed, de armsten der armen. „Eenige liepen barrevoets, de meesten waren dun en zeer schamel gekleed, zoodat zij overal waar zij op reis naar Bremen aankwamen, opzien en medelijden verwekten,” berichtte de agent der vereeniging. Hoe de toestand dier „armsten der armen” moet geweest zijn, kan men vermoeden uit de mededeeling, dat toen in het volgende jaar de „grondbezitters” der gemeente aan de beurt kwamen, ook deze van de noodigste kleedingstukken, oude dragondermantels, broeken, van kook- en drinkgereedschap, beddegoed enz. moesten worden voorzien.

De uitkomst dezer eerste proefneming, waarvan men met het oog op het gehalte der betrokkenen, wel geene hooge verwachting mocht koesteren, bleek daarentegen in allen deele gunstig. Door de goede zorg der vereeniging en van den consul vonden allen bij aankomst in Amerika, een behoorlijk onderkomen, met volop werk tegen een goed loon. Een der berichten, (1851) luidde: dat de burgemeester, zich met 80 zijner gemeentenaren te Rochester, in de nabijheid van het meer van Ontario had gevestigd, dat deze lieden bij elkander in eene straat woonden, een flink bestaan hadden en wegens hun goed gedrag zeer gunstig stonden aangeschreven.

Dat waren nu dezelfde lieden voor wie men in hun geboorteland niet genoeg gevangenissen had, om hen voor hunne diefstallen en wegens houtroof te straffen!

Welke gevolgen deze landverhuizing voor het moederland had, blijkt uit een ministerieel schrijven van den 28^{en} October 1850. „De bedelarij heeft in meerdere mate opgehouden dan men op grond van het aantal vertrokken personen, had durven verwachten, omdat bij de benden, die elken Maandag Rieneck verlieten, om tot aan het einde der week, tot op 12 uur en meer, den omtrek bedelend en stroopend af te loopen, zich ook vele inwoners van andere gemeenten aansloten, die thans niet meer door het slechte voorbeeld worden verleid. De houtroof is zichtbaar verminderd, zoodat vele nieuwe

aanplantingen worden aangelegd." Uit andere gegevens blijkt, dat de gunstige gevolgen der emigratie allereerste merkbaar waren. De gedwongen verkooppingen, de kosten van armverzorging, de bedelarij, de misdrijven en de vergripen tegen den eigendom verminderden, terwijl de loonen stegen. *)

Geen wonder dat de regeering door deze uitkomsten aangemoedigd werd op den ingeslagen weg voort te gaan. In 1851 werden van staatswege 1138 personen geholpen met een bedrag van ruim f 110.000, ongerekend nog vele huisgezinnen, die van gemeentewege, of op andere wijze ondersteund werden en hoewel, bij de meesten hunner vergeleken, de landverhuizers van Rieneck nog halve heiligen en grondbezitters waren, luidden de berichten omtrent nagenoeg allen zonder uitzondering gunstig. Velen viel het aanvankelijk moeilijk zich aan geregelde arbeid te gewennen, doch weldra kwamen van alle zijden dankbetuigingen in aan de regeering en aan hen, die bij de emigratie behulpzaam waren geweest; allen hadden goed hun brood; zij, die voorheen een loon genoten van 15 pfg., verdienden thans van 1 tot 2 dollars per dag; velen hadden reeds grond gekocht en waren eigenaars van 50 acres, zoodat zij thans, in vergelijking van vroeger, rijke lieden waren.

Het jaar 1851 gaf het eerste, toch tevens ook het laatste voorbeeld eener proefneming van emigratie op groote schaal in Baden. Wel had het Ministerie van Binnenlandsche Zaken voorgesteld voor 1852 een post van f 800.000 tot dat doel op de begrooting te brengen, doch de Minister van finantien verzette zich daartegen, zoowel als tegen de staatkunde in de laatste jaren gehuldigd. Hij beschouwde het thans gevolgde humaniteits-beginsel als verderfelijk, daar het den maatschappelijk en zedelijk laag gezonkene een premie verleende, om op den ingeslagen weg voort te gaan, terwijl den arbeidzamen arme, die geen middelen bezat om te emigreeren en

---

*) DIETZ, die Gewerbe im Grossherzogtum Baden.

daardoor zijn toestand te verbeteren, niets anders overbleef als ook den arbeid te staken. Men moedigde op kunstmatige wijze lichtzinnige huwelijken aan, en onderhield de onechte kinderen op staats- of gemeentekosten. — Hoe groot het aantal onechte geboorten was, blijkt trouwens wel hieruit, dat in ééne gemeente, 263 inwoners tellend, 7 ongehuwde vrouwen 21 onechte kinderen bezaten. —

Door als regel te stellen, dat de Staat de kosten der arm-verzorging moest dragen, waar de gemeenten onmachtig bleken er in te voorzien, werkte men de spilzucht der arme gemeenten in de hand, en maakte de rijke arm. Het land ware te beklagen, indien het buiten de landverhuizing in massa geene andere middelen bezat om den moreelen en oekonomischen ondergang te keeren. Naar zijne meening bestond er geen twijfel of een streng optreden tegen alle arbeidschuwe personen, het onverbiddelijk weigeren van onderstand aan alle valiede arbeiders, zoodat deze tot werken gedwongen werden, streng optreden tegen alle vergripen tegen het gemeene recht: het vermijden van alle niet strikt noodige uitgaven door de gemeenten, de bevordering van spaarzaamheid, matigheid en het ontwikkelen van nieuwe bronnen van volkswelvaart waren betere middelen dan landverhuizing op groote schaal.

In den boezem van het Ministerie behielden zijne inzichten de overhand en in stede van de voorgestelde f 800.000 werd een post van f 50.000 uitgetrokken, ter bestrijding van de noodzakelijkste kosten en daarmede voor goed gebroken met het pogen om door eene landverhuizing op groote schaal het gestoorde evenwicht tusschen de middelen van bestaan en de vermeerderende bevolking te herstellen.

In de daarop volgende jaren werd de staatshulp steeds geringer: in 1854 f 25.000, in '55 f 20.000, daarna f 10.000, tot in '66 de Staat geheel ophield onmiddellijk steun te verleenen en er zich toe bepaalde op de werkzaamheid der gemeenten op dit gebied toezicht uit te oefenen. Eene in

1881 uitgevaardigde circulaire duidt het nieuwe standpunt der regeering aan: zij luidde o. a.:

»Bij elk voorkomend geval moet worden onderzocht en nagegaan of er voldoende zekerheid bestaat, dat de tot emigratie genegene in het buitenland betere kansen van slagen vindt dan in zijn woonplaats. Het kan toch in geen geval worden toegelaten, dat ondersteuning van gemeente-wege worde verleend, louter om ontslagen te worden van de op het gemeentebestuur rustende onderhoudslast, terwijl de landverhuizer daardoor eene geheel onzekere en dikwijls treurige toekomst tegemoet gaat.»

Daarmede heeft Baden zijn stelsel van landverhuizing in overeenstemming gebracht met de eischen door de Vereenigde Staten gesteld.

Ik heb getracht in dit kort overzicht het voor en tegen van het in Baden toegepaste stelsel in het licht te stellen. Door den nood waarin een groot deel der bevolking verkeerde, gedrongen, ging men er toe over, doch diezelfde nood opende tevens de oogen voor den materiëlen toestand van het volk, waarvoor men tot op dien tijd blind gebleven was. De sociale staatkunde, met haar streven naar verbetering van de stoffelijke belangen der bevolking, door wegneming van beletselen tegen een doelmatiger gebruik van den grond en het scheppen van nieuwe bronnen van bestaan, trad thans op den voorgrond; de verbetering der agrarische toestanden werd ernstig ter hand genomen; de verspreiding der landhuishoudkunde bevorderd door het stichten van landbouwscholen, het steunen van vereenigingen en dergelijke; ambachtsscholen, museums en modelverzamelingen werden gesticht, nieuwe bedrijven met staatshulp ingevoerd en bevorderd *) en daarnaast op strenge wijze de regeling der armverzorging ter hand genomen.

---

*) Wat op dit gebied ook ten onzent zou kunnen geschieden, is door den heer MÜLLER, in de Eerste Kamer betoogd. Zijne ervaring als koop-

Welke de uitslag van dat pogen is geweest, is bekend, de toenemende bloei van Baden in de laatste veertig jaren, de kunstvaardigheid der bevolking, gebleken uit de hoogte welke tal van industriën: de stroovlechterij, de Schwarzwalders klokken-industrie, de houtsnijkunst, enz. -- hebben bereikt, pleiten voor de deugdelijkheid van den ingeslagen weg, waardoor ook de wenschelijkheid om zich van overvloedige arbeidskrachten te ontslaan, steeds geringer wordt.

---

man naar verre gewesten, heeft hem kennis doen krijgen van tal van industriën, waaronder er zijn waar Friesland b. v. als voor gemaakt is. Allereerst de vlechtindustrie, de mandenmakerij in ruimen zin. In Duitschland en Frankrijk heeft die industrie een omvang, waarvan men hier te lande niet eens droomt. In Oberfranken leeft een bevolking van ruim 14.000 zielen daarvan en is *zêér* welvarend. De productie van die voorwerpen, verguld en onverguld, is zoo groot, dat de uitvoer op 20 millioen Mark wordt geschat. In Noordwolde en Frederiksoord heeft de vlechterij reeds post gevat, doch men zoekt de afnemers in te engen kring en exporteert niet. Men zegt, dat de invoering dezer industrie veel geld zal kosten, doch dit is onjuist; nit een onderzoek is hem gebleken, dat er weinig geld toe noodig is: enkele duizende guldens zijn voldoende, mits aan het hoofd worden gesteld mannen, die met de zaak geheel vertrouwd zijn. Deze zijn te vinden: haast zou hij zeggen: *ik lever ze u*.

De millioenen fabriekmanden, welke de katoenspinnerijen in Engeland behoeven, worden gemaakt van Hollandsche teen, die in den omtrek van Ammerstol en Schoonhoven gevonden wordt. In Zwitserland wordt de cultuur van den *fijnen wilg* op groote schaal gedreven, waarvoor ook onze bodem uitstekend geschikt is. Friesland zou met een dergelijke teelt, die zooveel handenarbeid geeft, nitnemend geholpen zijn.

Er is nog een industrie, die hier best kan slagen: het vlechten van stroo voor hoeden, waardoor in den omtrek van Brestenbergermeer 40.000 zielen een bestaan vinden. En zoo zijn er meer industriën, die vooral handenarbeid geven, die met nitnemend gevolg kunnen worden overgebracht.

Zou het niet op den weg van het Provinciaal Bestuur liggen een ernstig wetenschappelijk onderzoek in te stellen omtrent de wijze, waarop aan deze denkbeelden uitvoering kan worden gegeven: met alle beschikbare middelen de verwezenlijking daarvan te bevorderen en het streven van particulieren en vereenigingen meer dan tot nu toe het geval was, te steunen?

De tegenwoordige toestand onzer bevolking gelijk te stellen met dien der Badensche in 1851, zou zeer zeker schromelijk onbillijk zijn, al ontbreekt het niet aan enkele punten van overeenkomst.

De jarenlange strijd om en over, of liever op naam van de school, heeft ook ons maar al te blind gemaakt voor den materieëlen toestand waarin het volk verkeert en de behartiging zijner stoffelijke belangen op den achtergrond geschoven; de sociale politiek is nog in wording, na jarenlange onverschilligheid en toepassing van het stelsel om gods water over gods akker te laten loopen, en intusschen dringt een steeds talrijker deel der bevolking aan op maatregelen tot verbetering van onhoudbare toestanden, wordt de eisch naar een „menschwaardig bestaan” steeds meer algemeen en dringender gesteld en de politieke strijd overgebracht op staathuishoudkundig terrein, onder den drang naar hervorming onzer maatschappelijke toestanden.

Onder de middelen, die tot verbetering kunnen leiden, zou ook eene van staatswege oordeelkundig geleide emigratie der, bij de bestaande verhoudingen overtollig gebleken arbeidskrachten, thans en hier te lande, ernstige overweging verdienen.

Dat deze krachten niet overtollig behoorden en behoefden te zijn, doet hierbij weinig ter zake, waar niemand, die de tegenwoordige toestanden kent, bij name in Friesland, zal kunnen loochenen, dat zij bestaan, zij het dan ook wellicht niet in die mate als door sommigen wordt beweerd. De landverhuizing op groote schaal in de laatste jaren, zoo naar Amerika als naar Argentinië, levert trouwens een bewijs, dat de strijd om te blijven bestaan voor velen in het moederland te zwaar valt en wijst tevens op den plicht van den Staat om op dit gebied leidend en beschermend op te treden, opdat niet, zooals in Argentinië het geval was, de arme onkundige landverhuizers, door schoonschijnende beloften misleid, eene nóg treuriger toekomst tegemoet gaan en de

slachtoffers worden van gewetenlooze agenten. Doch juist aan deze emigratie is het bezwaar verbonden, dat daarmee de beste werkkrachten, de finantieel en moreel meest krachtige persoonlijkheden voor ons land verloren gaan, terwijl de maatschappelijk zwakken achterblijven. Voor ons land verloren, want met hun vertrek houdt de band, die hen aan het moederland verbindt, geheel op en lossen zij zich op in de nieuwe maatschappij waarvan zij voortaan deel uitmaken. De meerderheid, of althans een groot deel der inwoners van enkele Amerikaansche steden bestaat uit Hollanders, of afstammelingen van Hollandschen bloede, en toch herinnert nagenoeg niets meer aan deze afstamming; zij maken een onafscheidbaar deel uit van *the Triumphant Democracy*, „de Zegevierende Republiek.” In stede van winst, is hun heengaan een verlies en terwijl zij daarginder in het Verre Westen, met Hollandsch geld en Hollandsche arbeidzaamheid den grondslag leggen van de vermeerderende welvaart van het nieuwe, verminderen zij de vraag naar werkkrachten in het oude vaderland. Het feit toch dat het meerendeel der friesche landverhuizers afkomstig is uit die gemeenten, waar telkens meer geklaagd wordt over gebrek aan werk, bevestigt de woorden van MILL, dat door hun vertrek niet enkel eigen kapitaal en arbeidskracht verloren gaan, doch dat zij ook de ontwikkeling van anderer arbeidskracht tegenhouden.

Acht men het in beginsel gewenscht, dat zij, die hoewel „arbeitsfähig”, niet of niet voldoende in eigen onderhoud kunnen voorzien, de gelegenheid erlangen naar elders te vertrekken, waar de kans op welslagen grooter is; erkent men, dat de verplaatsing van overtollige arbeidskrachten uit overbevolkte naar niet of schaars bevolkte streken een groot maatschappelijk nut is, dat allermeeest aanspraak mag maken op de tusschenkomst en de ondersteuning van wie daarvan de voordeelen geniet, dan rijst de vraag op welke wijze dit kan geschieden?

Het argument, dat het niet op den weg van den Staat zou liggen in deze handelend op te treden, heeft zeker in onze dagen veel van zijne kracht verloren, waar de meening dat de Staat in het publiek belang alles kan, mag en moet doen, wat door andere krachten niet, of niet voldoende kan worden verricht, meer algemeen wordt, terwijl bovendien de Staat alléén het in zijn macht heeft de emigratie te leiden naar die streken, waar de nieuwe productieve kracht niet voor de eigene gemeenschap verloren gaat en tevens om deze op voldoende schaal te doen geschieden. Doch al ligt het voor de hand, dat eene vruchtdragende landverhuizing moet uitgaan, hetzij van de Regeering, hetzij van eene vereeniging, staande onder onmiddelijk toezicht van den Staat, zoo behoeft deze daarom nog niet direct handelend op te treden. Zijne tusschenkomst zou zich kunnen bepalen tot het houden van toezicht, het verstrekken van inlichtingen, de behartiging van belangen zoo lang die noodig is, en het verschaffen van geldelijken steun, wanneer deze door het tekort schieten van andere krachten, onvermijdelijk noodzakelijk mocht blijken.

Hoe onzichtig men behoort te zijn alvorens de berichten uit den vreemde, waarin dikwerf gouden bergen worden beloofd, voor goede munt aan te nemen, blijkt o. a. uit het volgende :

De treurige toestanden te Beets, waarvan de bladen in den laatsten tijd herhaaldelijk gewag maakten, gaven aan een vroegeren landgenoot, den heer A. H. KUIPERS, vooreen te Steggerda, in Weststellingwerf, thans te Dakota woonachtig, aanleiding zich schriftelijk tot iemand te Beets te wenden, om aan te dringen op de oprichting eener Nederlandsche emigratie-maatschappij. Hij zelf was tot voor weinige jaren in Friesland bekend als een der meest energieke landbouwers, die uitgestrekte heidevelden in vruchtbaar land herschiep en op tal van landbouwtentoonstellingen prijzen behaalde, waarom hij in zijne omgeving bekend stond onder

den naam van „de wonderboer”. Een man van zeldzamen ondernemingsgeest, die in sommige jaren van f14.000 tot f18.000 aan arbeidsloon uitgaf. De jaren ná 1878 waren ook voor hem noodlottig; arm en berooid vertrok hij naar Dakota en den 22 Mei 1882 werd daar de eerste ploeg in den grond gezet. Hij en de zijnen waren zóó arm, dat zij zelfs geen tafel en stoelen bezaten, en sommigen hollen in den grond maakten, om in te wonen. Op de gronden, die in 1881 nog woest en ledig waren, staan nu volgens zijn schrijven, eene school en meerdere kerken: onder zijne tochtgenooten zijn er, die bij de 100 stuks vee bezitten: zijn zoon heeft 60 ossen en nog wel f3000 op rente staan. Het land, dat zij voor niets kregen, wordt nu voor elf dollars per acre verkocht.

„Wij zijn hier, — zoo schrijft hij — ik en mijne vrouw, gekomen toen wij 52 jaar oud waren. Nu zijn wij 62 en zijn in 't bezit van twee boerderijen, ieder 64 HA. groot, die ons zooveel opbrengen, dat wij wel van de renten kunnen leven.” *)

Dit alles is ongetwijfeld uitlokkend genoeg en zal menigen

*) In de „Steenwijker Courant” komt hij nogmaals op ditzelfde onderwerp terug: „Nederland moet landverhuizen op groote schaal zal het behouden blijven. En waarheen? Ik weet geen beter plaats dan hier in Zuid-Dacota. Duizende werklieden kunnen hier werk bekomen tegen hoog loon, duizende arme boeren kunnen hier met een beetje geld boer worden. Hier worden millioenen acres door het gouvernement voor een appel en een ei uitgedeeld en dat land, — vooral langs de rivieren, — is het vruchtbaarste land, dat er op de wereld bekend is.

„Toen wij in 1882 deze volksplanting stichtten, werden wij beschuldigd het volk misleid te hebben. Nu zijn die armen, die met ons opgetrokken zijn, allen flinke boeren, die jaarlijks ieder een vette koe slachten, en zoo tusschenbeide een vet varken en allen suiker in de koffij drinken. In Nederland moesten velen zich tevreden stellen met wat groene raapolie en zout. O, wat zijn die menschen blijde hier te zijn!

„Een arbeider verdient hier midden in den winter 1 à 1½ dollar per dag, tot den kost, met maïsplukken, — (waarbij evenwel niet uit het oog

armen drommel doen watertanden, doch nu geeft een andere voormalige landgenoot, P. G. VISSER, de keerzijde der medaille te zien. Deze schrijft, dat de woning van KUIJPERS een „spitthut” is, van hout en zoden opgebouwd; de twee boerderijen, waarvan hij eigenaar heet, zijn met hooge schuld bezwaard; dat de arbeiders in den winter van 1 tot 1½ doll. per dag verdienen, wordt door hem eene schromelijke onwaarheid genoemd: overigens is het in Dakota zoo koud, dat men op een kouden winterdag geen honderd pas van huis behoeft te gaan, of ooren en vingertoppen zijn al bevroren. *)

Al draagt dit schrijven de kenmerken van partijdigheid, toch bewijst het voldoende, dat ook schijnbaar volkomen vertrouwbare berichten uit den vreemde, niet dan onder voorbehoud mogen worden aanvaard en er dringende behoefte bestaat aan een emigratie-bureau, dat het verstrekken van werkelijk betrouwbare gegevens ten doel heeft.

In de zitting van 3 December 1891 verklaarde de Minister van Buitenlandsche zaken in de 2e Kamer: „De geheele geschiedenis van de landverhuizing naar Argentinië, waarbij zoovele honderden en duizenden Nederlanders betrokken zijn, heeft bij mij wel de vraag doen rijzen, of niet gelijk o. a. in België, meer bepalingen ten opzichte van de landverhuizing zouden gemaakt kunnen worden, bepalingen, die tot een meer oordeelkundig vertrek uit het vaderland, en betere werkzaamheid in het nieuwe land aanleiding zouden kunnen geven.”

---

mag worden verloren, dat een amerikaansche dollar, wegens den hoogen prijs der eerste levensbehoeften, niet de waarde heeft van 250 hollandsche centen, maar wellicht niet meer dan van f1.— à f1.50.) — Voor duizenden werklieden is hier werk en brood in Zuid-Dacota. . . . neen, veel meer dan brood, zij houden wat over voor den ouden dag.

„Nederland moet dus verhuizen. Ik bied mij gratis aan, om in een ledig liggend deel van dit land eene Nederlandsche volksplanting te stichten. Daar is plaats voor 80.000 boerderijen.”

*) Heerenveensche Courant, J. HEEREMA; 9 Juli 1892.

Tot heden is door niets gebleken, dat de Regeering beproefd heeft in deze richting werkzaam te zijn. Toch zou zeker 's lands belang bevorderd worden, indien deze zaak terhand genomen en daarbij tevens overwogen werd of deze „meerdere bepalingen ten opzichte van de landverhuizing” niet tevens dienstbaar konden worden gemaakt aan de verwezenlijking van het boven geopperde denkbeeld tot oprichting eener emigratie-maatschappij, waardoor, zooals ik later zal trachten aan te toonen, sommige geopperde bezwaren tegen Staats-inmenging weggenomen en tevens de landverhuizing derwijze geleid zoude kunnen worden, dat zij der natie ten goede komt.

Eene deugdelijk ingerichte emigratie-maatschappij, die zich niet, zooals andere thans bestaande, in dienst stelde van land- en spoorwegmaatschappijen, om door schoon-schijnende beloften de landverhuizers over te halen een onzekere, dikwerf treurige toekomst tegemoet te gaan, maar hare, door nauwgezet onderzoek verkregen gegevens, ten dienste telde van het publiek: eene dergelijke maatschappij, wier taak het ware vertrouwbare gegevens te verzamelen, niet van één land, maar van alle streken, waarheen de emigratie met vrucht zou kunnen geschieden; die den landverhuizer de noodige, onontbeerlijke inlichtingen zoude kunnen verschaffen over bodem, klimaat, levenswijze, zij zoude ook nog op andere wijze ten nutte van het land werkzaam kunnen zijn.

Het vraagstuk der emigratie naar onze Oost- en West-Indische koloniën is nog altijd een open vraag. Wel wordt door enkele medische autoriteiten beweerd, dat die vraag reeds afdoende is beantwoord en alle erkende specialiteiten het er over eens zijn, dat de emigratie naar tropische gewesten voor Europeesche arbeiders afstuit op klimatologische bezwaren; wel veroordeelen zij zeer uit de hoogte de bewering van hen, die meenen dat bij toepassing van oordeel-

kundige voorzorgsmaatregelen, het verblijf en de arbeid in warme luchtstrekken voor den Europeaan zeer wel mogelijk zijn; maar toch, al onderschrijven zij de woorden van den heer TAALMAN KIP: ') „ik ben ten volle overtuigd, dat het Europeesche ras in den verzengden luchtstreek op den duur geen veldarbeid kan verrichten, veel minder aan ontginning van gronden denken kan,” toch worden van tijd tot tijd verschijnselen waargenomen, welke in strijd zijn met deze stellige uitspraak en die doen betwijfelen of de wetenschap in deze wel haar laatste woord heeft gesproken. Er *leven* toch in de tropische gewesten menschen, die MOLIÈRE's bekend gezegde: *Il vaut mieux mourir selon les règles, que de r  chapper contre les r  gles* hebben omgekeerd en er de voorkeur aan geven in strijd met de regelen der kunst te blijven leven, boven er naar te sterven.

Tot die verstokten behooren de thans nog levende kolonisten, die in 1845 uit Nederland naar Suriname emigreerden, en hunne afstammelingen, menschen, die waarlijk wel getoond hebben aan het leven te hechten, want men heeft niets verzuimd wat kon strekken om hen de juistheid van den wetenschappelijken stelregel te doen bewijzen, dat de warme luchtstrekken ongeschikt zijn voor de kolonisatie van Europeanen.

Tot staving der bewering, dat ook Suriname ongeschikt is voor de vestiging van Europeanen, die veld- en handenaarbeid moeten verrichten, beroept men zich, als op een onomstootelijk bewijs, voortdurend op den treurigen alloop dier proefneming van 1845, de bekende en in der tijd veel besproken kolonisatie van Nederlanders aan de Sarinacca, en hoewel herhaaldelijk door bevoegde en daarbij het nauwst betrokken personen is aangetoond, dat die uitslag all  en te wijten was aan verkeerde maatregelen, wordt nog door deze Regeering verklaard: „vroegere pogingen om

---

’) Economist, 1877, pag. 887.

West-Indië te koloniseeren door Europeanen, hebben *tengevolge van het klimaat* geen gunstige resultaten opgeleverd.” *)

Tegenover dergelijke stellige verklaring zou het gepast zijn te zwijgen, indien niet de feiten haar volkomen logenstrafften, want in het Koloniaal Verslag van 1891 over Suriname, leest men op pag. 17: „Het aantal kolonisten, afkomstig van de in 1854 opgeheven Europeesche Kolonisatie te Groningen aan de Saramacca, bedroeg op 1 Januari 1890 **139**, te weten: 32 mannen, 34 vrouwen, 88 jongens en 35 meisjes. Dit aantal vermeerderde door geboorte met 4 jongens en 2 meisjes en verminderde door overlijden met 1 man en 1 jongen, zoodat op het einde van 1890 aanwezig waren **143**. Hun veestapel bestond op laatstgemeld tijdstip uit 646 runderen, 19 paarden, 11 muilezels, 59 steenezels, 20 varkens en eenig pluimvee.”

Nu is het weliswaar onverantwoordelijk van deze kolonisten om, door te blijven leven en tot zekeren welstand te geraken, — hieruit blijkend dat ieder der gezinshoofden gemiddeld in het bezit is van 20 runderen, — de officieele wetenschap in het aangezicht te slaan, maar het feit bestaat; het kan niet geloofwaardig worden, dat Hollandsche kolonisten gedurende ruim 45 jaren en dat wel bij zeer ongunstige omstandigheden, niet alleen in Suriname hebben geleefd, maar tevens door handenarbeid tot eene zekere mate van welstand zijn gekomen, en men mag zich eenigszins verwonderen, dat de Regeering, alvorens bs. woorden neer te schrijven, dit geheel over het hoofd heeft gezien.

Het Adres, onder dagteekening van 31 Maart 1855, door vier der kolonisten aan de Tweede Kamer gericht, bevat trouwens reeds de voorspelling van toekomstige welvaart. „Wij zeggen,” zoo leest men daarin, „dat de Nederlander in Suriname wel werken kan en zijn brood vinden, want den bovenstaanden staat waarin wij verkeerden, — zij bezaten toen 192 stuks rundvee en overvloed van ander klein vee, —

---

*) Mem. v. Beantw. Hoofdst. III. 13 Nov, 1891.

hebben wij niet verkregen door slavenarbeid, of door anderen in onzen dienst te nemen, maar bij uitsluiting door eigen handenarbeid en wij, die zooveel hebben doorgestaan, bevinden ons zeer goed bij dezen arbeid."

Eveneens schreef de heer A. COPIJN, in zijn „Schets van de lotgevallen der kolonisten te Voorzorg aan de Saramacca": „De toestand in welken zich de kolonisten bevinden, die bij de stad zijn gevestigd, om door eigen arbeid en veeteelt een bestaan te verkrijgen, laat voor den ijverige niets te wenschen over en mag deze vestiging alzoo den weg aanwijzen, welke bij voorkeur en gerustelijk kan worden ingeslagen, indien men Suriname eene Nederlandsche landbouwende kolonie wil schenken." En verder: „De landbouw dien zij beoefenen, heeft geen schadelijken invloed op hunnen gezondheidstoestand en evenwel bedraagt hun werk meer dan den arbeid dien men op de plantaadjes door de negers ziet verrichten." En eindelijk: „ik heb trachten aan te toonen hoe verkeerd het denkbeeld is, dat de kolonisatieproeve aan de Saramacca is opgeheven, omdat eene Nederlandsche kolonisatie hier niet zou kunnen gelukken, en er aan eene voortzetting van landbouw en veeteelt in Suriname, door Nederlandsche boeren, niet meer zou te denken zijn. Mogt ik deze noodlottige opvatting door mijn schrijven hebben weggenomen."

Deze wensch is, zooals reeds voldoende bleek, niet vervuld: nog altijd geldt de uitslag der proefneming van 1845 als bewijs, dat kolonisatie van Suriname door Europeanen onmogelijk is, en is elke poging om belangstelling te wekken voor nieuwe kolonisatieplannen daarop afgestuit.

Een kort overzicht van het gebeurde, geput, behalve uit verschillende brochures en tijdschriftartikelen, uit het werk van den Oud-West-Indischen Ambtenaar A. HALBERSTADT, „*Emigratie van Europeanen naar Suriname*," waarin tal van officieele stukken ter zake dienende zijn opgenomen, volg hier.

In 1842 besloot de Nederlandsche Regeering de proef te nemen met eene Europeesche kolonisatie in Suriname. De

uitvoering van dit plan werd opgedragen aan drie . . . . erkende specialiteiten, ervaren in den landbouw, bekend met de eischen der hygiëne in een tropisch klimaat, die vooraf een nauwkeurig onderzoek hadden ingesteld naar de beste plaats van nederzetting? . . . . neen, aan drie *predikanten*, de eerwaarde heeren VAN DEN BRANDHOF, BETTING en COPIJN, predikers des Woords te Elst, Beest en Wilnis, die met den titel van herders en bestuurders, en onder het genot van de jaarwedde aan Hervormde predikanten toegekend, met de leiding dezer zoo gewichtige onderneming werden belast. Of nu drie dorpspredikanten, die nimmer een voet op Surinaamschen grond hadden gezet, en al hunne kennis omtrent de kolonie moesten putten uit geschriften, toenmaals bovendien schaars, daartoe wel de rechte personen waren, mag worden betwijfeld. Met het oog op latere gebeurtenissen is de lichtzinnigheid, waarmede in deze gehandeld werd, niet genoeg te laken.

Het plan bestond om eene landbouwkolonie te vestigen en nu zou zeker als eerste plicht gegolden moeten hebben, eene zorgvuldige keuze te doen uit de personen, die zich tot dat doel aanmeldden; doch zelfs deze onontbeerlijke voorzorgsmaatregel werd geheel verzuimd, zoodat er onder de eerste vijftig gezinnen, waaruit de vestiging zoude bestaan, vele hoofden waren, die zich nimmer met landbouw hadden bezig gehouden, terwijl bovendien het gehalte van vele leden der expeditie te wenschen overliet.

Bij K. B. van 25 Januari 1843 werd Ds. J. H. BETTING belast om met drie bekwaame landbouwers zich naar Suriname te begeven, teneinde een geschikte streek voor de vestiging eener landbouwkolonie te kiezen en voorts alles voor te bereiden; deze commissie arriveerde den 22 Juni te Paramaribo, waar zij met groote ingenomenheid werd ontvangen.

In strijd met het advies van deskundigen, koos Ds. BETTING als plaats van vestiging de vroegere plantage Voorzorg, aan de Saramacca, gelegen tegenover Groningen. Men waarschuwde

hem, dat Voorzorg te laag gelegen, moerassig en daarom geen gezonde woonplaats was, doch de Heer BETTING bleef bij zijne zienswijze, niettegenstaande Dr. F. W. L. TYDEMAN, die in de nabijheid woonde, hem nog bij het afscheid de woorden toevoegde: „Wel Dominice, zorg dan voor een kerkhof voor de helft der kolonisten!” een voorzorg, welke maar al te zeer noodig bleek.

Kort na zijne aankomst had de heer BETTING evenwel aan den Minister van Koloniën bericht, dat hij op grond zijner bevinding aan de mogelijkheid eener kolonisatie twijfelde. Twee der hem vergezellende landbouwers keerden naar Holland terug; de derde, RIJSDIJK, daarentegen oordeelde het gehouden onderzoek onvoldoende en besloot te Suriname te blijven.

De heer BETTING werd nu teruggeroepen, met het gevolg dat de aangevangen werkzaamheden voor de ontvangst der landverhuizers werden gestaakt; toen daarop den 21 Juni 1845 toch de eerste uitzending te Voorzorg aankwam, vond men dan ook niets gereed; van de 50 woningen, waarop men had gerekend, waren er 9 nagenoeg en 12 bijna „gereed;” d. w. z. het waren hutten van boomstammen met palmbladen gedekt, waarvan de laatsten nog zonder dak waren. Iedere kolonist zoude 4 akkers land ontvangen, gedeeltelijk bepoot en beplant: deze waren evenwel nergens te vinden, zoomin als het beloofde veldgereedschap, vee en pluimgedierte. Levensmiddelen waren niet voorhanden; voor drinkwater was niet gezorgd, zoodat het met dierlijke en plantaardige bestanddeelen bezwangerde water der rivier werd gebruikt. Neemt men hierbij in aanmerking, dat Voorzorg zoo laag gelegen was, dat bij springtij en hoogen waterstand het water tot in de huizen liep; dat deze slecht waren ingericht en de vloer nog geen voet boven den vochtigen bodem lag, zoo kan men zich eenigszins eene voorstelling maken van den indruk, welke de nieuwe woonplaats op de kolonisten maakte en van alle ontberingen waaraan zij van den aanvang af blootstonden.

Ook andere oorzaken werkten mede, om hunnen toestand te verergeren. Voor hun vertrek was elk geneeskundig onderzoek verzuimd, zoodat er onder hen velen waren, wier gezondheid te wenschen overliet; vooral onder de vrouwen en kinderen heerschte scrofuleusheid in erge mate: de meesten hunner bezaten hoegenaamd geen verschooning, — in een warm klimaat onontbeerlijk, — of lieten het na uit luiheid of nalatigheid; bij sommigen waren hals, borst, armen enz. als met een korst begroeid. Eindelijk had het gemis aan alle verstandig toezicht aan boord der schepen, gepaard aan gedwongen lediggang, bij krachtig voedsel, velen geheel ontzenuwd. Ook daaruit bleek hoe onoordeelkundig alles ondernomen was, want in stede van ligt verteerbaar voedsel, gaf men de kolonisten, gewend aan schralen kost, bij zwaren arbeid, het zwaar verteerbaar rantsoen der matrozen; een hunner beroemde er zich op, dat hij bij een maaltijd $37\frac{1}{2}$ ons spek had opgegeten, en een ander, dat hij een halve pint vet achtereen had opgedronken; en dat bij een zittend leven zonder eenige inspanning en een voor hen ongewone hitte!

Bij aankomst viel dan ook aan allen, die zich aan boord begaven, de hoogst onaangename, walgelijke lucht op, welke er heerschte en hoewel de gezondheidstoestand toen nog voldoende was, in weerwil van het ongunstige tijdstip, openbaarden zich weldra galachtige ongesteldheden, welke bij het totale gemis aan geneeskundige hulp en geneesmiddelen en het verzuimen van alle voorzorgsmaatregelen, al spoedig in *typhus* ontaardden.

In stede van den hem gegeven raad te volgen en de onder zijne hoede staande kolonisten niet in aanraking te brengen met die op Voorzorg, sloeg Ds. VAN DEN BRANDHOF, die intusschen met de tweede afdeeling was gearriveerd, alle raadgevingen in den wind. Het gevolg was, dat de besmettelijke typhus, (*typhus gastricus contagiosus*) — niet de geele koorts, zooals ten onrechte is beweerd, — zich immer meer uitbreidde en reeds 26 Juli 40 slachtoffers telde; den 5 September waren

er van de ongeveer 384 personen 130 overleden; in het geheel stierven 189 kolonisten, terwijl al de anderen, met uitzondering van 11, meer of minder ernstig werden aangetast.

Tot die slachtoffers van onverstand en zorgeloosheid behoorde Ds. COPIJN, van de drie bestuurders de meest beradene en verstandige en wiens verlies onherstelbaar was, daar nu de geheele leiding in handen kwam van Ds. VAN DEN BRANDHOF, die geheel onberekend bleek voor zijne taak. Hij wordt geschetst als eigenzinnig, vol van het gevoel zijner gewichtigheid, zonder oog voor de praktijk en te bekrompen om zijne theoriën, uit boeken geput, te wijzigen naar de omstandigheden; daarbij meer bedacht op eigen gemak en voordeel dan op de welvaart der kolonisten, „zoodat zijn slecht bestuur als de hoofdoorzaak van het algeheele verval dezer vestiging moet worden aangewerkt,” schreef de bovengenoemde Dr. TYDEMAN.

„Al het werk,” zoo luidt het in het Adres der kolonisten aan de Kamer, »werd doelloos verricht; de opzichters schroomden dikwijls de bevelen des bestuurders over te brengen. . . . Al de uit Holland voor duizende guldens meegebrachte goederen zijn verknoeid of verwaarloosd blijven staan. . . . Aan nietsbeduidende grillen van den bestuurder zijn groote kapitalen besteed, terwijl alles ten gerieve van de kolonisten werd verwaarloosd.”

In 1848 begon de hoop op eene betere toekomst te herleven; de gezondheidstoestand was uitstekend ná het stuiten der typhus en het overbrengen der kolonie naar Groningen, aan de overzijde der rivier, waar goed drinkwater werd gevonden; de ontgonnen gronden begonnen ruimschoots vruchten af te werpen en de kolonisatieproeve aan de Samacca ware toen gelukt, indien niet Ds. VAN DEN BRANDHOF bestuurder ware geweest. Dr. TIJDEMAN schreef daarover: »nu ook hier weder gezondheid heerschte, keerde de lust tot den arbeid terug, en ik geloof te mogen zeggen, dat in geval meer mensch- en zaakkundig in deze ware te werk

gegaan, er andere resultaten zouden zijn bekomen." Insteede van de menschen het land te laten bebouwen, „liet hij hen in daghuur breede wegen aanleggen, die nergens heen geleidden; voorts gebruikte hij hen voor den aanleg van een uitgestrekt wandelpark, voor aanplantingen in zijn tuin, het maken eener weide, toen van de 145 prachtige runderen nog slechts enkele over waren;” in het kort, de geheele proeve van kolonisatie was, dank zij de onbekwaamheid der bestuurders, en bij name van Ds. VAN DEN BRANDHOF, ééne reeks van fouten en misgrepen.

Eindelijk begon den kolonisten de moed te ontzinken: eenigen hunner, ongeveer 50 in getal, waaronder vele weduwen en weezen, keerden naar Nederland terug; anderen vestigden zich te Rama, aan de Boven-Suriname, maar met ongelukkig gevolg, daar de lieden tezeer waren uitgeput; weder anderen hadden de nederzetting verlaten en zich in den omtrek van Paramaribo gevestigd, zoodat, toen in 1853 het bevel kwam om de nederzetting op te heffen, de aanwezige bevolking nog bestond uit 43 personen, waarvan 28 behoorden tot de gezinnen der geëmployeerden; het personeel der kolonisten bedroeg 1 ongehuwd man en 14 vrouwen en kinderen.

Dit was het einde eener proeve van kolonisatie, die aan Nederland tonnen gouds kostte, — meer dan f650.000 — een uitslag, welke door der zake onkundige, of belanghebbende personen geheel toegeschreven aan het moordend klimaat, dat kolonisatie onmogelijk maakte, oorzaak was, dat de lust tot verdere proefnemingen voor goed benomen werd, en tot verontschuldiging strekte voor het gemis aan geestkracht en ondernemingsgeest onzer jongelieden, die liever, dan op het voorbeeld der Engelschen, zich ginds in handel en industrie een eigen toekomst te scheppen, bij moeder's pappot blijven hangen, solliciteerend om een slecht bezoldigd baantje.

Bevoegde en onpartijdige beoordeelaars hebben daarentegen de werkelijke oorzaken in het juiste licht gesteld, en daaronder de reeds vroeger aangehaalde autoriteiten A. CORIJN

en Dr. TIJDEMAN. Deze laatste, die van het uitbreken der epidemie tot aan het einde toe hulp verleende, stelde als algemeene oorzaken voor het ontstaan der typhus-epidemie vast:

1°. het groot aantal personen in een te klein bestek aan boord opeen gehoopt;

2°. de te overvloedige voeding zonder arbeid of beweging;

3°. de teleurstellingen hunner verwachtingen, daar zij steunden op de hen door het Gouvernement gedane beloften;

4°. de verschillende ontberingen, waaraan zij bij aankomst waren blootgesteld;

5°. het ongunstige tijdstip hunner aankomst, klimatische en plaatselijke invloeden;

6°. individueele voorbeschiktheid en eigen gedrag; onmatigheid, dronkenschap, liederlijkheid, slapen in de open lucht, in één woord, gebrek aan disciplinaire tucht; waarbij nog gevoegd moet worden: besmetting door het verzuimen van alle voorzorgsmaatregelen.

Schijnbaar was het vonnis over de emigratie van Europeanen naar Suriname hiermede geveld, doch de geestkracht van enkelen zoude het bewijs leveren van het onjuiste dezer gevolgtrekking. *)

Vijftien huisgezinnen, afkomstig van Voorzorg, het bestuur van Ds. VAN DEN BRANDHOF moede, hadden zich langzamerhand in de nabijheid van Paramaribo gevestigd en legden zich daar op land- en tuinbouw toe. De toenmalige Gouverneur VAN RADERS, door de kolonisten „de edele” genoemd, liet woningen voor hen bouwen, gaf ieder gezin twee runderen ter leen en voorzag de meest behoeftigen

*) De namen van een viertal hunner, echte pioniers der beschaving, willen wij aan de vergetelheid helpen ontrukken; het zijn die van A. en G. VAN RAVENSWAALJ, E. VAN DER KLIFT en J. C. VAN BRUSSEL.

van het noodige bedrijfskapitaal. Na verloop van één jaar waren deze gezinnen in staat geheel in eigen behoeften te voorzien en na vier jaren hadden zij eene mate van welstand bereikt, als blijkt uit het aangehaalde adres; en hoeveel gunstiger had hunne toenmalige en latere toestand nog kunnen zijn, indien Suriname een tijdperk van bloei en vooruitgang had gekend, in stede van achteruitgang en verval; indien een wijs Bestuur leering had getrokken uit het gebeurde en door verstandige maatregelen de kolonisatie van dit schoone land had bevorderd, geluisterd had naar de raadgevingen van hen, die hunne ondervinding zoo duur hadden gekocht.

»Verre van ons, — zoo schreven de kolonisten, — dat wij zouden instemmen, dat het onverantwoordelijk zoude zijn menschenlevens aan eene kolonisatie op te offeren... omdat dit offer niet wordt gevraagd. Wij zeggen daarentegen, dat het betreurenswaard is dat er in Holland zooveel ellende geleden wordt, terwijl hier zoovele menschen een onbezorgd bestaan konden vinden. Hoe verlangen wij naar een talrijk kroost, want wij zijn niet bezorgd wat zij eten zullen en hoe zij een bestaan vinden.

„Nogmaals, na eene *tienjarige* ondervinding zeggen wij, dat Suriname *zeer goed* door Nederlanders kan gekoloniseerd worden, maar de maatregelen moeten niet in Nederland genomen worden op grond van gezegden van tweeden of derden. Geen kostbaar bestuur.... Slechts een onontbeerlijk administreerend toezigt is voldoende.

.....„Is het enkel de 6½ ton? Dit geld staat niet in vergelijking met de waarde der uitkomsten, die zijn: *dat wij door onze arbeidzaamheid bevestigen dat men in Suriname landbouwen kan en landbouwende zijn bestaan vinden en dat alzo de kolonisatie van Suriname door Hollanders mogelijk en dit schoone land van zijnen ondergang te redden is.*

.....„Wij hebben moeten zeggen, dat het hier niet zoo ongezond is, als men in Holland meent, en oordeelden dienstig

aan te wijzen, op welke eenvoudige wijze men min kostbaar en doelmatig kan voortkoloniseeren.

.....„Op deze wijze kan ieder huisgezin met *f* 1000.— voorschot tot een goed bestaan worden gebracht. Eene kolonisatie in het groot, of op de plantaadjes achten wij ondoenlijk om de Surinaamsche manier van landbouwen. Eerst moet de kleine landbouw maar meer uitgebreidheid verkrijgen.”

„In de hoop dus, dat dit schrijven niet vruchteloos zal zijn, maar naar den wensch van onze harten, een middel worden, dat de zaak van kolonisatie in Suriname meer door U. E. H. M. Heeren worde ter harte genomen en wij alzoo spoedig meerdere landgenooten tot ons zien overkomen om ons tegenwoordig genoegelijk lot te deelen.”

Is het niet onbegrijpelijk, dat thans, bijna 40 jaren nadat het bs. geschreven en aan de Staten-Generaal gezonden werd, nog altijd als eene onomstootelijke, op feiten gegronde waarheid, wordt geleerd, dat kolonisatie van Suriname door Hollanders ondoenlijk is; dat de Regeering zich op deze proefneming beroept voor haar afkeurend oordeel?

De ontwerpers en leiders dezer kolonisatie-proeve handelden volgens de leer van den geneesheer, dien MOLIERE laat zeggen: „les bévues ne sont point pour nous; c'est toujours la faute de celui qui meurt.” Niet zij hadden schuld aan den ongelukkigen afloop, maar de kolonisten, «qui s'amusaient à mourir.»

Het ontbreekt trouwens niet aan tal van feiten en getuigenissen ter staving van de zienswijze der kolonisten van 45.

Zoo is het van algemeene bekendheid, dat de eerste eigenlijke volksplanters in Suriname Engelschen waren, die zich daar in 1634 ten getale van 60 hadden gevestigd en in 1652, onder het bestuur van SIR PARKHAM, eene groote mate van welvaart genoten, wat Mr. C. PH. VLIET, een warm voorstander van emigratie uit Nederland, in 1832 de vraag deed stellen: „of de stralen der middagzon in 1652 niet denzelfden graad van hitte hebben gehad als in onze dagen?” De aanvoer van

Afrikaansche negers in 1670 maakte een einde aan deze kolonisatie. Eene latere van Israëlieten uit Brazilië en Livorno, die zich omstreeks twaalf uren landwaarts in op de hooger gelegen streken langs de Suriname-rivier vestigden, om daar den landbouw uit te oefenen en in 1685 in de naarmen genoemde Joden-Savanna de eerste Synagoge stichtten, en tot grooten rijkdom geraakten, moge als bewijs minder waarde hebben, daar deze welvaart voor een deel verkregen werd met behulp van slavenarbeid, van meer beteekenis was de in 1754 begonnen Europeesche kolonisatie aan het Oranjepad, welke alleen mislukte tengevolge van het plichtverzuim der West-Indische Compagnie. Evencens die van 60 Wurtembergers en 12 Nederlanders te Albina, aan de Marowynne, die van 1853—58 onder leiding van KAPPLER, daar ter plaatse als posthouder gevestigd, als houtwerkers en landbouwers werkzaam waren en in weerwil van den zwaren arbeid, gedurende drie jaren in den meest bevredigenden gezondheids-toestand verkeerden. Ook deze kolonisatie moest evenwel in 1858 worden opgegeven, daar van de zijde van het Bestuur niets werd gedaan om het voortbestaan van het etablissement mogelijk te maken. Toch heeft KAPPLER op grond zijner ervaring, voortdurend de mogelijkheid en wenschelijkheid eener emigratie in verschillende geschriften betoogd.

Ditzelfde kan gezegd worden van den oud-gouverneur van Suriname, Jhr. C. A. VAN SYPESTEIN, die o. a. het volgende schreef: „Een ruim vierjarig verblijf heeft den schrijver de overtuiging gegeven, dat voor iemand van geregelde en werkzame levenswijze, het klimaat, hoewel warm en afmattend, doorgaans niet ongezond en derhalve ook niet ongeschikt voor de vestiging van Europeanen is. ¹⁾ Ook de heer F. W. WESTEROUEN VAN MEETEREN ²⁾ acht eene kolonisatie

¹⁾ Verhandeling over Surinaamsche houtsoorten.

²⁾ La Guyane Néerlandaise. Wetensch. Voordrachten, gehouden te Amsterdam in 1883.

van Europeanen niet onmogelijk, indien deze niet ten doel heeft de kolonisten op suikerplantages te laten werken. «wat gelijk zoude staan met moord.»

Op grond van een onderzoek omtrent den toestand der nabij Paramaribo gevestigde kolonisten van 1845, schreef de reeds genoemde Dr. TYDEMAN: „het gaat hun goed; hen die werken gaat het goed; zij — de kolonisten — hebben de overtuiging gewonnen, dat bij eene geregelde leefwijze de Europeër zich hier met minder moeite en zorg dan in zijn vaderland meer dan het noodige voor zich en de zijnen door *handenarbeid* verschaffen kan.”

Tal van geschriften en artikelen zouden nog kunnen worden aangehaald tot verdere staving van b.s. beweringen, ¹⁾ doch het medegedeelde is zeker voldoende om de meening te wettigen, dat de kolonisatie van Europeanen in Suriname nog altijd een open vraag is, een vraagstuk belangrijk genoeg om van regeeringswege aan een ernstig, wetenschappelijk, doch tevens practisch onderzoek onderworpen te worden.

»Slechts ééne zaak ontbreekt er aan om dit land — Suriname — tot een waar Dorado te maken,” schreef de heer NETSCHER ²⁾ „en dat ééne ontbrekende is: menschen, bevolking, arbeidskrachten. — Het is meer dan tijd, dat er een

¹⁾ Zie: RADERS, Aanbeveling ter vestiging van Nederlanders te Suriname. ZIMMERMANN, Beschrijving van de rivier de Suriname. (Tijdschr. van het Aardrk. Genootsch. 1877.)

Suriname en de opheffing van het pauperisme in Nederland. 1872.

Nederland en de kolonisatie van Suriname, 1872.

AMERINUS, Adelaars en struizen in de Surinaamsche kwestie, 1872.

» Kolonisatie van Suriname, (Vrije Gedachte, 1873.)

FERINGA, Emigratie naar Suriname, (Vrije Gedachte, 1872.)

HALBERSTADT, Kolonisatie van Europeanen in Suriname.

Tijdschrift voor Staathuishoudkunde en Statistiek, IIIe deel, 4e stuk.

KAPPLER, Over Kolonisatie met Europeanen in Suriname.

Dr. E. JÖRÅ, Darstellung d. Nachtheil. Einflusses d. Tropenklima's auf Bewohner gemässiger Zonen, 1872.

²⁾ NETSCHER, Geschied. van de koloniën Essequibo, Demerary en Berbice.

einde kome aan de ijsskoude onverschilligheid, waarmede deze onze vroegere winstgevende volkplanting door Regeering, Volksvertegenwoordiging en Amsterdamsche belanghebbenden behandeld, of beter gezegd, vergeten wordt."

En niet in het belang der kolonie alleen, maar ook in dat van het moederland, van Nederland, dat, ongerekend de millioenen voor dien tijd tot dat doel uitgegeven, alleen reeds van 1867—1890 ongeveer 7 millioen subsidie aan Suriname verstrekke, omdat eigen middelen en inkomsten der kolonie onvoldoende bleken om in de noodzakelijke behoeften te voorzien. Bijna *zeven* millioen subsidie aan eene kolonie, welker natuurlijke rijkdommen zóó groot zijn, dat zij bij een verstandig en beleidvol bestuur, dat het oog gevestigd houdt op de ontwikkeling harer hulpbronnen, in staat ware evenveel duizenden te voeden als thans honderden.

Een land, dat suiker, cacao, katoen, koffie, rijst, maïs, tabak, kostbare houtsoorten, geneeskundige kruiden, verfstoffen, gommen, oliën, vruchten van allerlei aard: ananas, meloen, mangouste, tamarinde, limoen, cocosnoten, bananen, kaneel-appels, baccoven enz., kostbare specerijen: vanille, piment, peper, kaneel, gember, curcuma enz., koper, ijzer, lood en daarenboven goud, in groote hoeveelheid, echte en simili-diamanten en granaatsteenenvoortbrengt, waar duizende hectaren land op ontginning wachten, en de vruchtbaarheid van den bodem, vocht en warmte samenwerken, om met geringen arbeid aan het plantenrijk de hoogste ontwikkeling te geven; waar de meeste Europeesche groenten en vruchten met uitstekend gevolg kunnen worden gekweekt, *) dat land is een voortdurende lastpost voor het moederland!

Indien men geen rekening had te houden met allerlei bijkomende omstandigheden, zoo zou men grond hebben zich

---

*) ZIMMERMANN, Beschrijving van de rivier de Suriname.

W. v. MEETEREN, *La Guyane Neerlandaise*.

Catalogus der Afdeeling Nederlandsche koloniën. Tentoonst. te Amst. 1883.

te verbazen over het feit, dat in Suriname gebrek aan arbeidskrachten bestaat, daar veeleer overvloed daarvan mocht worden verwacht. Immers, Suriname bevat al datgene, wat elders geleid heeft tot een snelle vermeerdering der bevolking en daaruit voortspruitende sterke toeneming van goedkoope arbeidskrachten. Een vruchtbare bodem, die slechts geringe inspanning noodig maakt om rijke vruchten voort te brengen; een goedkoop en gemakkelijk verkrijgbaar voedsel, dat al de vereischten bezit om aan de behoeften der bevolking te voldoen; — rijst, bananen, maïs; — eindelijk, een warm klimaat, dat voor kleeding en huisvesting slechts geringe kosten noodig maakt. ¹⁾ Welke die bijkomende omstandigheden zijn, zullen wij hier niet in het breede uiteen zetten; de slechte behandeling der voormalige slavenbevolking, de fouten bij hare emancipatie begaan, verkeerde maatregelen ten opzichte van de immigratie van contract-arbeiders hebben er toe medegewerkt, doch bovenal de verwaarloozing van de belangen der kolonie, zooals uit het volgende duidelijk zal blijken.

Als een bewijs van de groote vruchtbaarheid van den grond, doch tevens van den treurigen toestand waarin de kolonie verkeert, diene het volgende: In zijn beroemd werk: *History of British Guiana* schrijft DALTON, ²⁾ dat *de rijst* in Suriname jaarlijks drie oogsten kan geven en ook de heer LANS, in zijne „Bijdrage tot de kennis van Suriname” over de voedings-artikelen sprekende, die met vrucht in Suriname verbouwd kunnen worden, noemt daaronder in de eerste plaats *de rijst*, „die tegenwoordig enkel in kleine hoeveelheden door de boschnegers voor eigen gebruik geplant, met de eerste qualiteit Caroline-rijst gelijk gesteld kan worden, terwijl dat artikel thans voor de consumptie uit Europa in Suriname wordt ingevoerd.”

---

¹⁾ BUCKLE, *History of civilisation in England*, Vol. I, Chapter II. Influence exercised by physical laws over the organisation of Society.

²⁾ It is notorious that three crops can be obtained from one sowing, the new crop ratooning or springing up from the old roots, after each reaping.

Deze woorden in 1842 geschreven, gelden thans nog en in nog sterker mate, wijl tengevolge van den meerderen aanvoer van Britsch-Indische koelies, wier hoofdvoedsel uit rijst bestaat, de behoefte grooter is geworden. In 1890 bedroeg de waarde van de *ingevoerde* rijst niet minder dan de kapitale som van f 370.205.

Op een twaalfstal uren afstands van de zeekust vindt men de savanen, ten deele met zand, samengesteld uit kwarts, mica en verweerd graniet, deels met een weelderigen plantengroei bedekt. Daaronder behoort de zg. Joden Savanna aan de Suriname-rivier gelegen, waar de twee vormen der savanen — zand en plantengroei — worden gevonden. Zeer gezond gelegen en van goed drinkwater voorzien, zoude deze Savanna naar het oordeel van verschillende schrijvers ¹⁾ zeer geschikt zijn voor de veeteelt. Ook in den omtrek van Paramaribo worden weigronden aangetroffen, die bij voldoende zorg overvloedig vrucht konden geven. In Demerara, onder volmaakt gelijken toestand van klimaat en bodem gelegen, bloeit de veestapel en telde men in 1891 niet minder dan 92 veehouderijen, ²⁾ met eenige duizenden runderen. Daarentegen leest men in het koloniaal Verslag over 1890 omtrent Suriname het volgende: „In 1890 heeft er veel ziekte onder het rundvee geheerscht, tengevolge waarvan veel vee gestorven is. Naar de kolonisten meenen zouden die ziekten toe te schrijven zijn aan de gebrekkige waterloozing van hunne weigronden ten westen van Paramaribo, die zeer laag gelegen en drassig zijn. Het voer laat mede alles te wenschen over. Enkelen beweren, dat zich miltvuur heeft voorgedaan. Een bekwaam veearts zou zeer gewenscht zijn.”

Want, in weerwil van de jaarlijksche subsidie van eenige tonnen gouds, is het rijke Suriname zelfs geen veearts rijk!

Wanneer wij nu daarna in den »Staat van invoer over

¹⁾ TAALMAN KIP, Economist 1878. ZIMMERMANN, de rivier de Suriname.

²⁾ Hazell's Annual; Artikel: British Guiana.

1890" lezen, dat de waarde van het ingevoerde vee f58.976 bedroeg; dat er aan vleesch voor ruim f146.000, aan boter, kaas, margarine, huiden enz. voor f377.00 *ingevoerd* werd, alzoo tot een gezamenlijk bedrag van ongeveer f582.000. Wanneer wij verder in het Koloniaal Verslag lezen: »Daar waar de Koelies gelegenheid hebben, houden zij een paar koeien, die zij met de grootste zorg behandelen. Velen zetten hunne spaarpenningen uit in 'het kweken van vee, waaraan hier groote behoefte bestaat. Goed weiland ontbreekt ten eenemale en het ware wenschelijk, indien daaraan eenig kapitaal kon besteed worden", dan heeft men toch eenig recht zich ernstig af te vragen: of de belangen van Suriname wel op voldoende wijze worden behartigd?

De Staten van in- en uitvoer nagaande, is er meer, dat de aandacht moet trekken. Onder den veestapel der kolonie komen ook voor 2411 varkens, een bewijs, dat deze met goed gevolg kunnen worden geteeld. Toch bedroeg de invoer van *Spek* niet minder dan f246.000, waaronder voor bijna f176.000 uit Amerika, voor ruim f64.000 uit Demerara en voor *negenhonderd* gulden uit Nederland.

De zee en de rivieren wemelen van visch, toch bedroeg de invoer daarvan f202.448 en wordt er van de uitvoer geene melding gemaakt, zelfs niet van schildpadden, welke daar in groote hoeveelheid gevonden worden.

Over Suriname's rijkdom aan allerlei houtsoorten, waaronder de kostbaarste, luidt het oordeel van alle bevoegde beoordeelaars eenstemmig, ¹⁾ al betreuren allen het, dat tengevolge van gebrek aan voorafgaande bereiding, onvoldoende zorg bij de kapping, hooge transportkosten en andere weg te nemen oorzaken, de bruikbaarheid te wenschen overlaat. De uitvoer van hout uit Demerara bedroeg in 1891

---

¹⁾ v. SIJPESTEIN; KAPPLER; W. VAN MEETEREN; ODBREEN, Beschrijving van de timmerhout-soorten van Europeesch Guiana; voorts de Catalogus der Afdeling Nederl. Koloniën 1883 en die van het Koloniaal Museum te Haarlem.

f351.780; in Suriname overtrof de *invoer*, ter waarde van f54.000, den uitvoer met f18.000.

»Met uitzondering van de savanen en de zand- en schelp-banken, is de bodem van Suriname van eene onvergelykelijke vruchtbaarheid . . . Europeesche gewassen zouden uitstekende vruchten geven.” ¹⁾ De Staat van invoer vermeldt, dat aan granen en peulvruchten voor f121.591, aan bloem of meel voor f390.147 werd ingevoerd, — waarvan slechts voor f33. — uit Nederland, — terwijl het bedrag der waarde van het *uitgevoerde* koorn niet op de lijst behoefde te worden ingevuld.

Van Suriname's rijkdom aan vruchten maakten wij reeds met een enkel woord melding. De citrus-soorten, — citroenen, oranjeappelen, limoenen — groeien er welig en in vroegere dagen waren de straten van Paramaribo met oranjeboomen beplant, welke thans nagenoeg geheel verdwenen zijn . . . . omdat de takken tot reiniging der tanden werden gebruikt. Toch bedraagt de geheele uitvoer van vruchten: aan gezouten lemmetjes f955.—, aan geconfijte vruchten f682.—. De kolom van den uitvoer van oranjeschillen behoefde, evenals die van het koorn, niet te worden ingevuld, bij gebreke van dit artikel.

Vergelijkt men nu deze bedragen met die van den uitvoer van citrusvruchten uit Californië, waar zij kunstmatig moesten worden gekweekt, dan rijst onwillekeurig de gedachte, welk een bron van inkomsten de vruchtenteelt en daarnevens de fabrikage van conserven en geleien zou kunnen worden voor een land, waar de suiker tevens wordt geproduceerd. Zou in Suriname, waar de mombin-pruim inheemsch is, de cultuur van pruimen, perziken en andere steenvruchten niet mogelijk zijn?

Volgens eene opgave in *l'Economiste Français* van 7 Mei jl. bedroeg de opbrengst der vruchtenteelt in Frankrijk voor het afgelopen jaar ongeveer 400 millioen en in Amerika over 1889 1500 millioen francs, en toch zijn deze landen voor de cultuur van vele fijne soorten minder door

¹⁾ W. VAN MEETEREN, Nederl. Guiana.

klimaat en bodem begunstigd en bevoorrecht dan Suriname.

Hetzelfde geldt van de specerijen, waarvan de uitvoer zelfs niet afzonderlijk wordt vermeld en waarschijnlijk gezocht moet worden onder den post: diverse ongenoemde artikelen, ten bedrage van *f* 9164, hoewel de vanille er zelfs geene kunstmatige kweeking behoeft; van de verfstoffen, waaronder het op hoogen prijs gestelde roucou of orleaan, terwijl de waarde der *ingevoerde* verfwaren ruim *f* 45.000 bedraagt; van de vele soorten oliën, harsten en gommen, van welke laatste alleen de balata, of surinaamsche gutta-percha, een eenigszins belangrijk bedrag aan uitvoer — *f* 95.407 — bereikt, terwijl aan raap-, olijf-, patent-, lijn- en machine-oliën voor ruim *f* 64.000, aan haar- en welriekende oliën voor bijna *f* 8000 werd ingevoerd; voorts van de bekende en in gebruik zijnde geneeskundige planten, waarbij nog vele te voegen zijn, waarvan het gebruik tot nu toe alleen aan de inboorlingen bekend is. Eindelijk van zoovele andere producten: arrow-root, bananen, kokosnoten, tapioca, aardnoten, pataten enz., welke niet, of met zeer geringe bedragen op de uitvoerlijsten voorkomen.

Opmerking verdient nog de mindere marktprijs van een der stapelprodukten, de cacao, vergeleken bij dien uit andere streken; terwijl die voor Suriname bedraagt ongeveer 37 cts., wordt de Java-cacao betaald met 65 à 70 cts., *) een verschil, deels veroorzaakt door de soort, doch deels mede door de betere bereiding, waardoor kwaliteit en aroma verbeterd en tevens het gewichtsverlies verlaagd wordt. In andere landen worden voortdurend allerlei proefnemingen

---

*) »Voor weinige jaren nog golden de Surinaamsche en de Java-cacao ongeveer den gelijken prijs van circa 45 cts. en nu is de eerste gedaald tot 37 en de laatste gerezen tot 65 à 70 cts., zonder verandering in de kosten van productie. Bij zulk een aangroeiende mededinging dreigt op die wijze de Surinaamsche cacao-cultuur onhoudbaar te worden." Indische Mercur 28 Mei 1892.

Veiling 31 Mei 1892, Amsterdam; Surinaamsche cacao 40—32 cent.

genomen, of van Regeeringswege gesteund, ter verbetering van cultuur en bereiding der producten. Op de Begrooting van Suriname zoekt men tevergeefs een post, waaruit blijkt, dat de ontwikkeling en verbetering van landbouw en industrie geacht worden te behooren tot de roeping der Regeering, tenzij men daaronder wil verstaan de post: Cursus voor voorbereidend landbouwonderwijs, waarvoor in 1890 *niets* werd uitgegeven; voorts die voor »kosten van wetenschappelijke verzamelingen en inrichtingen,” waarvoor in 1890 de hoogst belangrijke som van f127.60 is besteed en voor 1892 f500 is geraamd, vooral „om meer werken aan te schaffen ter raadpleging.»

Dit is alles wat van Regeeringswege ten koste wordt gelegd aan de ontwikkeling der koloniale hulpbronnen, aan de vermeerdering van de kennis omtrent de produkten van dit door de natuur zoo rijk gezegende land.

Rijk gezegend, want in aanmerking nemend het weinige, dat door de Regeering wordt gedaan om de inlandsche nijverheid en landbouw te steunen, heeft men nog reden om er zich over te verwonderen, dat de waarde van den uitvoer in 1890 een bedrag van f 4.272 692 heeft bereikt, waaronder aan uitgevoerd goud begrepen is eene waarde van f1.304.271. Wel valt dit cijfer geheel in het niet tegenover dat van den uitvoer uit Demerara, over 1887 ruim 26 millioen bedragend, *) waaronder voor nog geen 3 millioen aan goud, doch daarbij mag niet uit het oog worden verloren, dat de bevolking van Britsch Guiana, ofschoon deze vóór 1814 geringer was dan die van Suriname, in 1891 284.887 bedroeg terwijl het Nederlandsch gebleven gedeelte ongeveer 54.000 telt. Dat Britsch kapitaal en Britsche energie, gesteund door een krachtig en verstandig bestuur, zich met volharding, gepaard aan kennis, toeleggen op de ontwikkeling van de hulpbronnen van het land. Dat, in weerwil Demerara evenals

---

*) HAZELL'S Annual, 1889.

Suriname vele rivieren bezit, die over eene lengte van 275 eng. mijlen bevaarbaar zijn, er 23 eng. mijlen spoorwegen werden aangelegd en de toegang tot het binnenland, alsmede de verbinding der plaatsen onderling werd bevorderd door het maken van goede wegen, bovenal om den toegang tot de goudistricten gemakkelijker te maken, wat, blijkens het antwoord der Nederlandsche Regeering op eene opmerking dienaangaande in het Voorloopig Verslag der Kamer, voor Suriname niet noodig werd geacht, hoewel Suriname geen enkelen goeden weg, hoogstens eenige rij- en voetpaden bezit en het gemis aan transportmiddelen en de daaruit voortvloeiende hoge kosten, een onoverkomelijk bezwaar worden geacht voor de exploitatie van het binnenland, o. a. van de hout-industrie.

Dat in 1891 in Britsch Guiana voor publieke werken werd uitgegeven *f* 315.780, terwijl op de Begrooting voor Suriname over 1892, geraamd op *f* 1.650.521 aan *publieke werken* voor- komt de zeer belangrijke post van *f* 12.000, zegge *twaaif duizend* gulden.

Dat de suikerfabrieken van Demerara nagenoeg allen electrisch verlicht en van de beste machineriën uit Engeland en Duitschland aangevoerd, voorzien zijn, terwijl . . . Doch waartoe de tegenstelling verder aangetoond tusschen Britschen ondernemingsgeest en Nederlandsche lamlendigheid!

De uitkomsten in beide landen verkregen, de bloeiende toestand waarin DEMERARA verkeert, vergeleken bij dien van Suriname, een verschil door onze Surinaamsche medeburgers maar al te zeer gevoeld en opgemerkt, stellen de begane misslagen voldoende in het licht, doch wijzen tevens op de middelen tot herstel.

De afgetreden Gouverneur van Suriname, Jhr. Mr. M. A. DE SAVORNIN LOHMAN, verdient voorzeker hulde en waardeering daarvoor, dat, tengevolge van zijn krachtig optreden,

de invoerrechten over 1890 bijna *f* 194.000 méér opleverden dan geraamd was en het nadeelig slot uit 's Rijks schatkist bij te passen, van *f* 306.340.61 daalde tot *f* 9304.74.

Het is hier de plaats niet na te gaan door welke oorzaken zijn bestuur in andere opzichten min bevredigende resultaten heeft opgeleverd, doch na al de veroordeeling waaraan hij heeft bloot gestaan, moet het voor hem eene streelende voldoening zijn te kunnen wijzen op deze uitkomsten onder zijn bestuur verkregen, uitkomsten welke bewijzen, dat zonder buitengewone uitgaven, Suriname in staat is op eigen beenen te staan.

Dit resultaat, verkregen door strenger toezicht op de heffing der in- en uitvoerrechten, hoe gunstig ook op zich zelf, doet evenwel de vraag rijzen, of het thans gevolgde stelsel van tariefheffing het meest geschikt is ter bevordering van den bloei der kolonie? Dit geldt niet voor de uitvoerrechten; deze worden thans nog alleen van de cacao en het goud geheven, en zullen in 1894 voor het eerste artikel geheel ophouden; maar wel van de inkomende rechten. De kolonie heeft behoefte aan arbeidskrachten en om deze te trekken is een lage prijs der levensbehoeften een vereischte, wat door hooge invoerrechten wordt tegenhouden. Daarentegen kan het, ter bevordering van de cultuur van eigen producten en het in het leven roepen van nieuwe industriën, aanbeveling verdienen sommige artikelen met een matig of vrij hoog invoerrecht te bezwaren, althans wanneer het eigen verbruik daarvan van eenige beteekenis en de productie op voldoende schaal en tegen concurrerende prijzen mogelijk is. Of nu het bestaande tarief aan deze tegenstrijdige eischen voldoet en niet de rechten over het algemeen zoo hoog zijn, dat zij belemmerend werken op de ontwikkeling der kolonie, zou een nauwlettend onderzoek verdienen.

Doch niet vermindering van subsidie alléén mag het hoofdoel zijn, al dient er naar gestreefd om Suriname op te heffen uit den smadelijken toestand van bedeelde, smadelijk,

ook al spruit die toestand niet voort uit eigen fouten alléén. Eene hooge, zelfs eene verhoogde subsidie is voordeel, ook voor het moederland en 's Rijks schatkist, indien de gedane uitgaven slechts strekken tot vermeerdering van de bronnen van welvaart, tot ontwikkeling van den slapenden ondernemingsgeest en niet het gevolg zijn van vermeerdering van de inproductieve uitgaven, welke reeds eene voor de kolonie nadeelige hoogte hebben bereikt. *)

Ook in Britsch Guiana waren de eigen middelen tot 1891 toe onvoldoende om de uitgaven te dekken, doch de indirecte voordeelen door het moederland uit de Kolonie getrokken, wogen ruimschoots op tegen de jaarlijksche subsidie; eerst in 1891 werd het evenwicht tusschen de inkomsten en uitgaven verkregen en overtroffen de eerste, ten bedrage van f 6.273.104 de laatste met bijna f 200.000, terwijl nog in 87—88 het deficit f 300.000 bedroeg. Dezelfde middelen waardoor in Demerara zulke uitnemende financieele, commercieele en industriele uitkomsten zijn verkregen, moeten ook in Suriname worden toegepast, zal deze kolonie zich kunnen opheffen uit haren langdurigen toestand van verval.

Door de arbitrale beslissing van 13/25 Mei 1891 is het goudhoudende gebied bezuiden, de samenvloeiing van de

---

*) Op de begrooting voor 1892 komen voor:

Afd. I. Gouvernements-secretarie, Kolon. Staten en Algemeene Dienst	f 129.209.10
Afd. II. Justitie en Politie	f 378.880.12
Afd. III. Administratie der financiën	f 166.610.12
Afd. IV. Immigratie en Kolonisatie	f 78.231.00
Afd. V. Eeredienst, onderwijs, armenzorg, geneesk. dienst	f 393.001.36
Afd. VI. Bonwdepartement	f 122.241.00
Afd. VII. Koloniale vaartuigen (bestaande uit 1 stoomschip voor den zeedienst, 1 idem voor den rivierdienst, 1 idem voor het publiek verkeer, 1 schoener, 3 stoombarkassen) betoning, bebakening en seinwezen.	f 152.626.45
Afd. VIII. Pensioenen, wachtgelden, enz.	f 209.721.44
En dat alles bij eene bevolking van ongeveer 54.000 inwoners!	

Lawa en de Tapanahony aan Nederland toegewezen en daarmee de mogelijkheid eener aanzienlijke uitbreiding der goud-industrie, welke thans weder dalende is, belangrijk vermeerderd. Zoolang de tocht naar de goudvelden aldaar evenwel nog aan zoo vele bezwaren verbonden blijft en bij gebreke van geschikte wegen en vervoermiddelen het transport van de benoodigde machines bezwaarlijk en kostbaar is, valt er aan exploitatie op eenigszins belangrijke schaal niet te denken.

Tot heden toe is er omtrent den toestand en den goudrijkdom van dit gebied weinig met zekerheid bekend en moet men zich meerendeels bepalen tot hetgeen daarover door vreemde goudzoekers en inboorlingen is medegedeeld. Een wetenschappelijk onderzoek van Regeeringswege naar den mineraal-rijkdom van dit gebied zou daarom aanbeveling verdienen. Wellicht bleken de uitkomsten van dien aard, dat het denkbeeld eener *exploitatie van Staatswege* van die gronden, waarvoor nog geene concessie werd verleend, in ernstige overweging zou kunnen genomen worden.

Wat ter vermeerdering onzer kennis van dit gebied noodig wordt geacht, geldt overigens nagenoeg voor de geheele kolonie; omtrent den mineraal-rijkdom van Suriname is in het algemeen nog weinig met zekerheid bekend; evenmin of niet in Suriname, evenals in Venezuela, steenkolen worden gevonden. Hetzelfde kan gezegd worden van vele andere produkten, daar in tegenstelling met hetgeen te dien opzichte in Demerara geschiedt, wetenschappelijke en goed georganiseerde onderzoekingstochten naar het binnenland door daartoe bevoegde personen, niet of hoogst zelden van wege de Regeering uitgaan; geen wonder trouwens, waar men op de Begrooting tevergeefs zoekt naar eenige bezoldiging voor iemand, die, hetzij als mijnningenieur, geoloog of wat ook, het Bestuur zou kunnen voorlichten. Vergis ik mij niet, dan is de Commissie, die in 1874 naar het bovenland gezonden werd, om een onderzoek in te stellen naar de aan-

wezigheid van goud in de gronden tusschen de Marowynen en de Suriname-rivier, de eenige geweest, welke tot dergelijk doel door of van wege de Regeering werd uitgezonden.

De ontwikkeling van het binnenland moet bevorderd worden door het aanleggen van goede wegen, verbetering van het stoombootverkeer op de rivieren en des noodig door den aanleg van lokaalspoorwegen, opdat de producent in staat worde gesteld op de wereldmarkt met goed gevolg te kunnen mededingen, de hooge transportkosten ophouden daartegen een beletsel te zijn en hij de benoodigde machineriën kunne aanvoeren.

Daardoor ook alleen zal naast de ontwikkeling van handel nijverheid en landbouw, die van de veeteelt mogelijk worden. Op de groote beteekenis daarvan voor de kolonie heb ik reeds gewezen, doch niet alleen dat daardoor in eigen behoeften zoude kunnen worden voorzien, ook tal van nieuwe industrieën zouden er het noodzakelijk uitvloeisel van zijn.

Proefnemingen met het aankweken van vruchten en gewassen behooren mede door of van wege het Bestuur met alle beschikbare middelen te worden aangemoedigd, zoo ten dienste van den kleinen landbouw, als ter bevordering van de cultuur, de veredeling of de verbeterde bereiding van stapelprodukten. Zoo zou onder meer, bij gebreke aan particulier initiatief, eene proefneming met de op Trinidad naar het schijnt met goed gevolg beproefde nieuwe droog-machine, de Torrido cacao-droger, gewenscht zijn, niet alleen ter verbetering van de cacao, maar ook voor het drogen van de banaan en de bacove, welke eerste, de grondstof bevattend voor stijfsel fabricatie, een belangrijk artikel van uitvoer zoude kunnen worden. *)

Bovenal zou aanmoediging en bevordering van de vruchten-

---

*) Omtrent de banaan wordt door den heer WESTEROUEN VAN MEETEREN nog de volgende interessante bijzonderheid medegedeeld: als men den schil uitknijpt komt er een wit en melkachtig sap te voorschijn, dat de eigen-

teelt ernstige overweging verdienen; klimaat, bodem en ligging werken er gelijkelijk toe mede om deze cultuur, indien rationeel beoefend, tot eene loonnende te maken, welke bovendien nog dit groote voordeel aanbiedt, dat er geen zware, inspannende arbeid toe vereischt wordt, zoodat zij door Europeesche immigranten zonder groot bezwaar zou kunnen worden gedreven. *)

De krachtige hand, de welwillende steun en leiding der Regeering zijn evenwel noodig om in Suriname den ontbrekende ondernemingsgeest op te wekken; de artikelen 163 en 165 van het Regeerings-Reglement: »de gouverneur moedigt alle takken van volkswijf, zooveel in zijn vermogen is aan», en „de Regeering legt zich met al de haar ten dienste staande krachten op de verbetering der middelen van gemeenschap toe», mogen geen ijdele woorden blijven. Doch tevens zijn zij noodig om dit schoone land te geven wat het allereerst behoeft: arbeidskrachten.

Wel is in deze reeds veel gedaan en de immigratie van onder contract werkende arbeiders uit West-Indië, Britsch-Indië en Java in de laatste jaren krachtig bevorderd, doch deze heeft groote bezwaren; ten eerste de kostbaarheid, daar bij het verdiende loon, hetwelk in 1890 bedroeg f1,577.967, nog begrepen moeten worden de kosten van heen- en terugreis, welke door KAPPLER worden berekend op f600.000 voor 2000 immigranten; ten tweede het slechte gehalte van vele dezer arbeiders, uitgezonderd die van Java, en het steeds dreigend gevaar, dat de aanvoer uit Britsch-Indië zal worden verboden, terwijl bovendien aan den Britschen consul te

---

aardigheid heeft het bloed te stelpen. De vrucht, die het hoofdvoedsel der inwoners uitmaakt en op allerlei wijzen wordt toe bereid, levert gegist een zeer goede azijn op. terwijl de vezels van den stam een uitstekende grondstof zouden opleveren voor de papier-industrie.

*) Zou o. m. de cultuur van de rozijn-druif op den steenachtigen bodem van sommige gedeelten der bovenlanden en de bereiding daarvan, voorts die van de vijg niet mogelijk zijn?

Paramaribo, onder wiens bescherming zij staan, op grond daarvan een zeer grooten invloed wordt gegeven op zaken van inwendig bestuur. Eindelijk, deze arbeidsloozen gaan nagenoeg geheel voor de kolonie verloren; slechts weinige immigranten maken gebruik van de gelegenheid, om na afloop van hun werkcontract, zich als landbouwers te vestigen: in 1890 bedroeg hun aantal slechts 39; de Britsch-Indische immigranten, die in datzelfde jaar ten getale van 570, waaronder 333 mannen, naar Calcutta werden teruggevoerd, namen bijna f100.000 aan geld en gouden versierselen met zich mede. Het kapitaal, dat op naam van 1248 Britsch-Indische immigranten in de koloniale spaarbank was belegd, bedroeg op den 31sten December 1890 eene som van f196,775.18½, welk bedrag bij hun vertrek weder geheel voor de kolonie verloren gaat.

Eene proefneming met 93 immigranten uit Java, waaronder 61 mannen, schijnt voorloopig gelukkig geslaagd, doch zij is vooralsnog op te kleine schaal ondernomen, om daaruit gevolgtrekkingen te kunnen maken voor de toekomst, al bestaat er eenige grond voor eene goede verwachting.

Doch ook hierdoor zal aan Suriname niet gegeven worden wat het in de voornaamste plaats behoeft: eene arbeidzame, intelligente bevolking van vrije burgers, wier belangen één zijn met die der tegenwoordige inwoners, één ook met die van het moederland. Deze kan slechts verkregen worden door de immigratie van eigen landgenooten, die genegen zijn daar een nieuw vaderland te gronden, met behoud van eigen taal, zeden en gewoonten; van menschen, die terwijl zij dáár het vrije burgers-element versterken, een krachtig middel van vooruitgang en ontwikkeling vormen.

Wel zou daardoor niet voorzien worden in de behoefte van de groote cultuur, van de planters, aan werkkrachten, maar nog altijd blijft waar wat in 1842 door den heer LANS geschreven werd: „Men kan overigens niet genoeg in het oog houden dat de vereeniging van vele kleinere nijverheids-

takken, voor het geheel der bevolking voordeeler zoude zijn, dan groote ondernemingen, die slechts aan weinige kapitalisten een aanmerkelijk voordeel verschaffen. *)

Ten einde aan Suriname de mogelijkheid tot het verkrijgen dezer bevolking van kleine landbouwers, kweekers, handwerkslieden, nijveren enz. te verzekeren, zijn evenwel twee dingen noodzakelijk: de emigrant moet niet alleen zekerheid erlangen, dat zijne toekomstige welvaart in verhouding staat tot de opofferingen, die hij zich in den eersten tijd zal moeten getroosten en tot de risico welke hij loopt, maar ook dienen de door hem verkregen resultaten, de nieuwe omstandigheden waarin hij verkeert, voldoende gunstig te zijn, om door zijn voorbeeld ook anderen tot navolgen aan te moedigen. In de tweede plaats behoort nagegaan of de uitkomsten van dien aard kunnen zijn, dat zij de uitgaven wettigen.

Onverantwoordelijk zoude het zijn, zoowel uit een humanitair, als een maatschappelijk oogpunt, hen, die hier armoede hebben gekend, daar aan grootere ellende prijs te geven. Een nauwgezet onderzoek omtrent alle kansen van slagen dient daarom op den voorgrond te staan, al behoeft daaruit nog niet te volgen het vasthouden aan eenmaal als „waar” aangenomen wetenschappelijke theoriën. Daaraan knoopt zich vast de noodzakelijkheid tot het nemen van alle voorzorgsmaatregelen, die door wetenschap en praktijk worden voorgeschreven, maatregelen ook met betrekking tot het uitoefenen van leiding en toezicht over de emigranten, voor zoolang deze in hun eigen belang noodig worden geoordeeld. Aan het hoofd der kolonisatie zouden daarom als bestuurders behooren te staan mannen, wier karakter en antecedenten waarborgen opleveren van betrouwbaarheid en wier kennis van de kolonie, zoo wat klimaat, bodem, als aard en wijze

---

*) LANS, Bijdrage tot de kennis van Suriname, 1842.

van cultuur betreft, zekerheid geven omtrent de deugdelijkheid hunner raadgevingen. Mannen, die als de diep betreunde CATEAU VAN ROSEVELT, door hunne persoonlijkheid achting en vertrouwen inboezemen.

Dat dergelijke mannen hunne aanstelling niet mogen en kunnen erlangen van eene particuliere maatschappij, maar daartoe door de Regeering, in overleg met het Bestuur der Kolonie, moeten worden benoemd en aan deze verantwoordelijk dienen te zijn, spruit reeds voort uit het hooge gewicht hunner betrekking. Even ontwifelbaar is het, dat hunne bezoldiging in verhouding moet staan tot de belangrijkheid van hunnen werkkring en de groote verantwoordelijkheid welke op hen rust, en dus hoog genoeg om hen voor mogelijke opofferingen schadeloos te stellen en tot inspanning hunner beste krachten op te wekken.

Een en ander, gepaard aan de onkosten van overtocht, vestiging en onderhoud der immigranten in den eersten tijd, wettigen volkomen de verwachting, dat daartoe belangrijke uitgaven noodig zullen blijken, welke noch door particulieren, noch door een vereeniging van particulieren, zullen worden bijeen gebracht, om de eenvoudige reden, dat deze werkrachten niet komen ten dienste der groote ondernemingen. Ook hier weder is het de Staat die, in overleg met het Bestuur der Kolonie, handelend moet optreden.

Will it pay? That is the question.

Deze vraag, of de te verwachten finantiële uitkomsten in verhouding zullen staan tot de groote uitgaven, mag, naar ik meen, bevestigend beantwoord worden, indien de kolonisatie met overleg geschiedt en er voorts naar een vast stelsel gehandeld wordt. Ik bedoel daarmee het zoogen. stelsel-Wakefield, dat zelfs bij onvolledige en dikwerf onjuiste toepassing, in Zuid-Australië goede vruchten heeft gedragen. *) Dit stelsel bestaat daarin, dat een immigratie-fonds wordt

---

*) MILL, Principles of Political Economy. Book V. Chapt. XI. § 14.

bijeengebracht, waaruit de kosten der kolonisatie worden betaald; voorts dat er voor de ongecultiveerde gronden een prijs wordt vastgesteld, welke door den immigrant hetzij terstond, of langzamerhand in termijnen wordt afbetaald, welk bedrag weder in het immigratiefonds gestort, bestemd wordt voor den aanvoer van nieuwe immigranten. Op deze wijze dekken de immigranten de ten hunnen behoefte gemaakte kosten en terwijl hun arbeid den rijkdom der kolonie vermeerdert, stelt hunne toenemende welvaart deze in staat om zonder nieuwe opofferingen telkens meerderen te laten overkomen.

Bij toepassing van dit stelsel ligt er niet alleen niets onbillijks in, maar is het daarentegen volkomen rationeel, dat de kosten der immigratie worden gedragen door de Kolonie, die daarvan de voordeelen plukt, hetzij door het aangaan eener geldleening, zooals voor de immigratie der koelies is geschied, hetzij door voorschotten van de Regeering van hetmoederland.

Terwijl het Bestuur der kolonie het in zijne macht houdt op deze wijze het aantal en de soort der immigranten te regelen naar gelang van de bestaande behoefte, vervalt daarmede het bezwaar tegen de ondersteunde emigratie, dat deze leidt tot bevoorrechting en willekeur en wordt tevens de vrees weggenomen, dat daardoor kunstmatige armoede zal worden gekweekt. Immers, zoowel hij die veel, als die niets bezit zal aan deze emigratie kunnen deelnemen, indien de laatste slechts beantwoordt aan dezen eisch: *dat hij kan en wil werken.*

Algeheele toepassing van dit stelsel zal alleen mogelijk zijn in eigen koloniën; toch behoeft de werking daarvan elders, door oprichting eener emigratie-maatschappij, die daarbij de rol vervult van het Bestuur der kolonie, niet uitgesloten te zijn, al zouden daaraan ook eigenaardige bezwaren verbonden blijven.

Doch, al kan hierdoor vermindering der armoede in eigen land op weinig kostbare wijze worden verkregen, toch blijft het bezwaar bestaan, dat de emigreerende werkkrachten voor

ons land verloren gaan. Dit kan slechts voorkomen worden door bevordering der kolonisatie van eigen bezittingen, waarvoor, indien deze mogelijk blijkt, Suriname allereerst in aanmerking zou moeten komen.

„L'Emigration assistée . . . . . est une des meilleures formes de l'assistance par le travail.” *)

Mocht de lezing van hetgeen voorafgaat er toe leiden ook hier te lande de overtuiging ingang te doen vinden, dat een der beste vormen van onderstand door werkverschaffing, de ondersteuning tot landverhuizing is, en hiervan het gevolg zijn: maatregelen van de zijde der Regeering, om deze te bevorderen en wel in de eerste plaats door het instellen van een grondig en onbevooroordeeld onderzoek naar de mogelijkheid en uitvoerbaarheid eener kolonisatie van Suriname door Hollanders, teneinde, indien de door haar verkregene, op juiste waarneming gegronde overtuiging, overeenstemt met die der kolonisten van 1845, en het oordeel van zoovele betrouwbare schrijvers bevestigt, die stappen te doen of voor te bereiden, welke zouden dienen genomen te worden, om het welslagen dier kolonisatie te bevorderen en eene herhaling der in 1845 begane fouten te voorkomen.

Nederland en Suriname, moederland en kolonie, voor beide is het heden donker, beide lijden; de een aan overvloed van arbeidskracht in verhouding tot de bronnen van bestaan, de ander aan gebrek aan diezelfde arbeidskrachten. Dat dan het moederland, niet door geld alleen, maar ook met de zoo noodige levende krachten, hare dochter te hulp kome en daardoor aan beide ten zegen worde.

Door bevordering dezer immigratie toch zal tweeërlei doel worden bereikt: de kolonie Suriname, deze overzeesche provincie van Nederland, zou een nieuwe en schoone toekomst tegemoet gaan; de toeneimende belangstelling in dit schoone, maar te zeer verwaarloosde land, zou aanleiding geven, dat

---

*) SAY, Nouveau Dictionnaire d'Economie politique 1892.

meer dan tot nu toe naar de middelen werd gezocht om den bloei daarvan te bevorderen en daarmede de uitspraak van Z. M. Koning WILLEM III tot werkelijkheid kunnen worden: »het schoone Suriname moet voor ons een tweede Java worden." De onverschilligheid hier te lande ten opzichte van Suriname bestaande, met miskennen van de plichten welke tegenover deze kolonie op onze schouders rusten, zal daardoor wellicht een einde nemen, tot heil van moederland en kolonie beide.

Aan honderden, ja duizenden verarmende landgenooten, die hier, worstelend tegen werkloosheid en gebrek, steeds dieper wegzinken in armoede, zou dáár de gelegenheid geboden worden een nieuwe toekomst tegemoet te gaan, vrij van armoede en gebrek, met welvaart in 't verschiet, en daardoor tevens onze Gemeentebesturen de zware en steeds moeilijker wordende taak der armverzorging verlicht, de voortwoekering van den kanker van het proletariaat tegengehouden en meer en beter gedaan worden dan eene van aalmoezen levende bevolking te kweeken.

Mochten we reeds vroeger aangehaalde woorden: *dat wij door onze arbeidzaamheid bevestigen dat men in Suriname landbouwen kan en landbouwende zijn bestaan vinden en dat alzoo de kolonisatie van Suriname door Hollanders mogelijk en dit schoone land van zijnen ondergang te redden is.*" na meer van veertig jaren blijken niet te vergeefs geschreven te zijn.

Ontzuurd met Bookkeeper nov 1999
